

Методичне об'єднання як форма організації діяльності практичних психологів закладів освіти

Біла Любов Дмитрівна, практичний психолог-методист, керівник МО практичних психологів Бабушкінського району м. Дніпропетровська

У забезпеченні процесів реформування освітянської галузі важливим чинником є психологічна служба, як складова державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я громадян України. Вона створена для виявлення і забезпечення оптимальних соціально-психологічних умов становлення особистості дитини.

Сьогодні, коли актуальним є питання гуманізації нашого суспільства, індивідуалізації навчання та динаміки розвитку дитини, функціонування та розвитку психологічної служби є край необхідні.

Психологічна служба діє в системі освіти для підвищення ефективності навчально-виховного процесу, своєчасного виявлення труднощів, проблем та умов індивідуального розвитку особистості, корекції міжособистісних стосунків усіх учасників навчально-виховного процесу, профілактики відхилень в індивідуальному розвитку та поведінці.

Ефективне виконання основних завдань психологічної служби не- можливе без пошуку нових резервів підвищення рівня управління її діяльністю. Це стосується планування роботи психологічної служби, чіткої регламентації часу, вибору необхідних та доцільних напрямків, форм і методів роботи. Ця методична розробка пропонує розв'язання даної проблеми, ґрунтується на конкретних напрацюваннях, що викладено в роботі.

Важливою ланкою координування та керування роботою психологічної служби району стає методичне об'єднання практичних психологів навчальних закладів району.

Методичне об'єднання практичних психологів нашого району – це група шкільних психологів, які об'єднані однією метою та прагнуть до професійного зростання.

Об'єктом його діяльності є нормативне, науково-методичне й організаційне забезпечення діяльності кожного практичного психолога, підвищення його професійної майстерності.

Метою даної методичної розробки є :

- Узагальнити досвід роботи районного МО практичних психологів.
- Поділитися з колегами міста та області досвідом роботи МО та наробками.
- Проаналізувати методичну та організаційну роботу керівника МО.
- Залучити колег до творчої співпраці.

Діяльність практичних психологів району спрямована на реалізацію теми методичного об'єднання: *підвищення рівня професійної компетентності та розвиток творчого потенціалу психологів*.

Основна мета МО: «Проектування та організація середовища, яке сприяло б розвитку особистості, забезпечило умови для повноцінного розкриття наявного потенціалу всіх учасників навчально-виховного процесу».

Задачі методичного об'єднання:

- Забезпечення професійного, культурного і творчого зростання практичних психологів шкіл, підвищення теоретичного, науково-методичного рівня підготовки практичних психологів з питань психології, педагогіки, практичної діяльності, координування планування, організації і психологічного аналізу діяльності практичних психологів шкіл району; створення атмосфери відповідальності за результати діяльності психологів.
- Освоєння нового змісту, технологій і методів психологічної практики, удосконалення напрямків роботи, забезпечення виконання єдиних принципів підходів до організації діяльності практичних психологів району, озброєння психологів сучасними технологіями та знаннями.
- Узагальнення передового досвіду психологічної роботи в школах, впровадження в практику роботи психологів шкіл району, міста.
- Створення умов для творчого та професійного росту кожного практичного психолога навчального закладу.
- Проведення огляду кабінетів психологів навчальних закладів.
- Забезпечення соціально-психологічного супроводу навчання і виховання учнів.
- Надання консультативно-методичної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу.

Напрямки роботи:

- Підвищення професійного рівня практичних психологів. Методичний супровід професійного становлення новопризначених фахівців.
- Здійснення науково-методичного супроводу психологічних служб навчальних закладів.
- Посилення контролю за результатами діяльності, за дотриманням вимог Етичного кодексу та нормативних документів, які регламентують діяльність практичних психологів.
- Розширення співробітництва з органами охорони здоров'я, інспекцією у справах дітей, соціальними службами сім'ї і молоді, громадськістю, засобами масової інформації.
- Посилення співпраці з психолого-медико-педагогічними консультаціями всіх рівнів.

Основними функціями діяльності керівника МО практичних психологів району є інформаційна, методична й організаційна робота.

Керівник МО планує свою роботу на навчальний рік відповідно до плану роботи методичної ради райвно, планів роботи Міського методичного центру та Обласного центру практичної психології. Засідання МО протоколюються. Наприкінці навчального року керівник МО представляє аналіз діяльності за рік.

Планування роботи МО

Процес планування роботи МО на рік складний та відповідальний. Важливо правильно підібрати як теоретичні так і практичні питання для розгляду на засіданнях. Тому ці проблеми вивчаються та обговорюються з колегами.

В одному номері газети „Психолог” був надрукований матеріал з досвіду роботи психологів Буковини. Мене зацікавила стаття „Організація діяльності творчих лабораторій”, де розглядалося питання планування роботи. Деякий досвід я перейняла у колег. Тепер не стоїть питання, яку тематику засідань планувати з року в рік.

Звичайно, деякі актуальні питання диктує саме життя, деякі – стоять на розгляді психологічної служби міста, області. Так, в 2008 році на контролі стояли такі питання:

- попередження торгівлі людьми,
- гендерне виховання молоді,
- попередження суїцидів,
- жорстоке відношення до дітей,
- попередження агресивної поведінки дітей.

На реалізацію наказів Міністерства освіти та науки України: «Про проведення інформаційно-освітніх заходів у навчальних закладах із питань запобігання торгівлі людьми», «Про затвердження Порядку розгляду звернень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

З метою вивчення психологічного клімату в класних колективах, попередження емоційного дискомфорту в класах та висококонфліктності серед школярів був проведений психологічний моніторинг. Результати якого показали наявність позитивного психологічного клімату в учнівських колективах.

Важливе значення для методичного об'єднання має розгляд Концепції розвитку психологічної служби освіти України на період до 2012 року, орієнтованого на посилення ролі і значимості психологічної складової освітнього процесу, а отже і на підвищення ефективності діяльності практичних психологів. Тому на одному із засідань і стояло питання складання Плану дій щодо реалізації розвитку психологічної служби Бабушкінського району на період до 2012 року.

При плануванні семінарів, що проводяться в кожному навчальному закладі, враховується специфіка навчального закладу, тема та напрямки роботи практичного психолога. Звичайно, колеги підбирають тематику засідання з методичної теми, де є досвід роботи над проблемою, над якою працює психолог в навчальному закладі. Кожен психолог, який проходить атестацію, запрошує до себе колег, знайомить зі специфікою навчального закладу та ділиться досвідом своєї роботи (форму проведення кожен обирає самостійно).

Досить часто тематика засідань МО базуються на існуючих теоретичних та практичних проблемах діяльності психологів, що виявляються за допомогою таких показників:

1. Анкетування психологів:

- Якими наробками з власного досвіду могли б поділитися зі своїми колегами?
- Які напрямки вашої діяльності ви вважаєте найскладнішими?
- З яких питань ви хотіли б отримати додаткову теоретичну підготовку?
- З яких питань ви б хотіли отримати практичну підготовку?

- Які проблеми сучасної школи, на вашу думку, є актуальними для роботи психолога?
- 2. *Бесіди, інтерв'ю з психологами, педагогами.*
- 3. *Аналізу документації: звіти психологів, накази, положення, концепції, авторські навчальні та виховні програми.*
- 4. *Інформації, отримані від консультування учасників навчально-виховного процесу.*

Зараз більшість шкіл впроваджують різноманітні інноваційні програми. Психолог часто супроводжує експериментальну діяльність освітнього закладу, визначає ефективність інноваційних технологій. На нього покладаються великі сподівання й відповідальність у визначенні результативності й подальшої діяльності. Однак нерідко фахівець попадає в глухий кут, не знаючи, яким чином визначити ступінь ефективності творчого пошуку. У таких випадках психологові принципово важливо визначити, що саме критерієм ефективності експериментальної програми, необхідно підібрати адекватні діагностичні методики, які дозволяють визначити рівень розвитку саме того процесу, що перебуває у фокусі уваги експериментальної програми. Досвіду з даного питання в психологів району практично немає, саме тому на засіданнях методичного об'єднання йде творча робота з питання вибору методик, з пошуку наробок психологів, що є учасниками експериментальної діяльності.

Всі засідання методичних об'єднань є відкритими для відвідування спеціалістами, які цікавляться тими питаннями, що розглядаються на певному засіданні. Частими гостями засідань є методисти районного відділу освіти Бабушкінського району.

Кожне засідання протоколюється (вказуються обговорені питання, фіксуються прийняті рішення, рекомендації).

Звітність

Звіти про роботу методичного об'єднання надаються в районний відділ освіти та у Міський методичний центр.

Звіти бувають статистичні (за півріччя та рік) та аналітичні (в кінці навчального року). Статистичний звіт складається на основі статистичних даних всіх психологічних служб навчальних закладів району. В ньому відображається кількісний показник роботи за напрямками діяльності психолога. В аналітичному звіті відображається робота з виконання плану роботи методичного об'єднання. Звіт - це колективна робота всіх членів МО.

Існують звіти, які складаються з пілотажних обстежень, з питань, що стоять на контролі міської психологічної служби. Вони складаються протягом року та надаються до Міського методичного центру.

Про роботу методичного об'єднання в цілому говорить своєчасна звітність, пунктуальність, виконавча дисципліна.

Методичне об'єднання як форма професійного спілкування практичних психологів

Засідання методичних об'єднань проходять згідно річного плану роботи МО. Це одна із дієвих форм спілкування практичних психологів. Спочатку засідання нашого методичного об'єднання мали форму ділового спілкування, але з часом це стало співпрацею людей, що об'єднанні єдиними цілями та бажаннями: творча праця, інтерес, обмін досвідом, думками – спілкування однодумців, друзів.

МО нашого району працює в тісному зв'язку з громадськими організаціями, спеціалізованими центрами та службами району та міста: Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Бабушкінського району, Службою у справах неповнолітніх, Комітетом у справах сім'ї та молоді, Міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Центром планування сім'ї та репродукції людини. Цікаво проходять сумісні засідання, на яких визначаються точки взаємодії психолога та спеціалістів даних установ.

Кожна зустріч з практичними психологами шкіл – це для колег маленьке свято – свято спілкування, радості за колег, що працюють поруч.

Актуальні інтерактивні форми та методи проведення засідань МО

Спостереження показують, що творчий психолог, який вже має певний досвід, добре володіє методиками психологічного мінімуму, починає пошук нових форм та методів роботи. Цей процес дає можливість бути завжди оригінальним, цікавим, творчим. А психолог, безумовно, одержує задоволенням та бажання рухатися вперед.

Наше методичне об'єднання працює в тісному зв'язку з районними методичними об'єднаннями міста, з Обласним центром практичної психології, кафедрою психології ДОПП, де працюють творчі

спеціалісти. Часто нові форми та традиції, що використовують більш освічені колеги переймаємо і з задоволенням використовуємо у своїй роботі. Так, проведена творча майстерня «Школа майбутнього» на базі ДОПП, де присутні були лише керівники МО районів міста, мала продовження і на нашому районному МО.

Міський методичний центр опублікував перелік форм методичної роботи педагогів, де вказані традиційні та нетрадиційні форми діяльності з різним направленням.

Деякі форми роботи, безумовно, можна використовувати в психологічній роботі, деякі - адаптувати, доповнити (що ми і зробили) для планування та роботи практичного психолога. Ось деякі з них, що можливо використовувати в роботі МО:

Традиційні форми:

- Інструктивно-методичні наради.
- Тиждень психології.
- Семінар-практикум.
- Психолого-педагогічний семінар.
- Методичні виставки психологічної літератури.
- Оформлення куточків психологічних знань.
- Групове наставництво.

Нетрадиційні форми:

- Фестиваль психологічних ідей, знахідок та новинок.
- Ярмарок психологічної творчості: ігри, руханки, вірші, притчі та ін.
- Ділові ігри.
- Творчі майстерні.
- Мозковий штурм.
- Творча наукова дискусія.
- Навчальний семінар за методикою психологічного дослідження.
- Консультації з науковцями щодо науково-методичного описання досвіду.
- Консультації-практикуми.
- «Головоломки» - розв'язання психологічних та проблемних завдань.
- Психологічний портрет творчого колективу.
- «Психологічні посиденьки».

Цей список можна доповнювати, але хочеться відзначити, що ті форми, які вже випробувані нашим колективом, будуть мати своє продовження. Адже вони ненав'язливо залучають психологів до активної діяльності, посилюють наукову та практичну спрямованість роботи, поєднують традиційні форми з дозвіллям.

Висновки

Вже не раз звертаюся до аксіоми успіху роботи психолога: *«Особистість психолога є його частиною роботи»*. І це дійсно так. Адже, суттєвими професійними рисами спеціаліста мають бути індивідуальна етична свідомість, його почуття відповідальності, професійна компетентність, гуманістична спрямованість, особисті моральні риси. Практичні психологи у всіх випадках мають дотримуватися професійних етичних принципів. Важливо виявляти особливу обережність у тих випадках своєї роботи (чи своєї натури), які можуть становити загрозу особистій недоторканності клієнта, його психічному здоров'ю або моральним переконанням. Від цих вимог буде залежити і успіх, і результат, і співпраця з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Приємно відзначити, що в більшості практичних психологів налагоджені доброзичливі стосунки з адміністрацією школи. Адже кожен семінар на базі навчального закладу відкриває директор чи заступник директора з навчально-виховної роботи, який робить наголос на значення психологічної служби в школі та спільну діяльність в вирішенні навчальних та виховних проблем.

Безумовно, що поряд з успіхами є багато питань, що необхідно вирішувати, покращувати. На деяких з них зупинюсь.

Молоді фахівці, зіткнувшись з різними проблемами, розгублюються, розчаровуються в обраній спеціальності, співвідносять докладені зусилля у виправданні очікувань адміністрації з оплатою своєї праці. Здаються і знаходять іншу роботу. Одним словом, породжується інша проблема – велика плінність кадрів практичних психологів в освітніх закладах. Щорічна плінність кадрів в навчальних закладах нашого району від 12% до 25%.

Навчальні заклади не мають можливості забезпечити психологів робочими кабінетами певної площі, навчальними кабінетами, які б відповідали вимогам Положення про кабінет практичного психолога, через завантаження класних кімнат в навчальному закладі.

Зустрічається робоче місце психолога поруч з заступником директора з виховної роботи або ж в учительській, що суперечить одному з головних принципів роботи психолога – конфіденційність.

Не всі кабінети забезпечені технічною та матеріальною базою, в деяких школах відсутня передплата на професійні періодичні видання.

Психологи, що мають неповне навантаження (0,5; 0,75), догружаються годинами з навчального предмету або ж мають класне керівництво, інколи психологи шукають роботу за сумісництвом, що не дає можливість зосередитися на основній роботі.

Будь-який фахівець у своїй діяльності стикається з різними професійними проблемами. А тим більше психолог, суть якого – розв'язувати проблеми. Тому йому необхідні супервізії, консультації своїх колег і обмін досвідом.

Цей список можна продовжити. Але необхідно сказати, що труднощі, об'єктивні чи суб'єктивні перешкоди – це тільки заохочення, стимул для нових звершень, до творчості, до реалізації задуманих планів та бажань. Впевнена, що успіх, задоволення від роботи отримає тільки той, хто прагне до кращого, до реалізації свого творчого потенціалу.

Пам'ятка керівникові МО

1. Коли з колегами обговорив професійні питання, спитай у нього за особисте життя.
2. Знайди „родзинки”, за яку можна похвалити колегу.
3. Якщо практичний психолог не здає вчасно звіт – поцікався його здоров'ям.
4. Проявляй творчість під час оформлення звітів.
5. Оточи себе не тільки професіоналами, але в їх обличчі однодумцями.

Психологическое сопровождение пятиклассников в адаптационный период

*Дягиль Наталья Григорьевна, практический психолог-методист
общеобразовательной средней школы № 1 г. Павлограда*

Переход из начальной школы в среднюю традиционно считается одной из наиболее педагогически сложных школьных проблем, а период адаптации в пятом классе – одним из труднейших периодов школьного обучения. Любой учитель скажет, что начало 5-го класса – сложный этап, и не только для ребенка, но и для учителей, и для родителей. Проблем много, и они не ограничиваются рамками учебного процесса, а связаны также с организацией жизни в школе в целом и с психологической атмосферой в семье.

Для пятиклассника, приходящего в школу 1 сентября, все оказывается новым. И поэтому возникает необходимость в адаптации – привыкании к новым условиям обучения.

Успешность адаптации младшего подростка зависит не только от его интеллектуальной готовности, но и от того, насколько хорошо он умеет налаживать отношения и общаться с одноклассниками и педагогами, соблюдать школьные правила, ориентироваться в новых ситуациях.

Это обусловлено и переменами, происходящими в школьной среде и внутреннем мире детей этого возраста:

- 1) новые требования к психолого-педагогическому статусу пятиклассников;
- 2) увеличение объема и содержания образования;
- 3) расширение круга учителей-предметников, с которыми ученики вынуждены постоянно вступать в деловые взаимодействия;
- 4) на место первой учительницы приходит новый классный руководитель;
- 5) завершение перехода к кабинетной системе обучения;
- 6) несформированность ученического коллектива класса;
- 7) отсутствие у школьников умения как самостоятельно так и совместно организовывать учебную деятельность.

Период адаптации к новым условиям обучения проявляется в возрастании тревожности, снижении работоспособности, повышении робости или наоборот «развязности», неорганизованности, забывчивости. Исследовательские данные свидетельствуют о том, что подобные функциональные отклонения наблюдаются у 70-80% учащихся.

Адаптация подростка к обучению в среднем звене школы происходит не сразу. У большинства учащихся она завершается через 2-3 недели учебы («легкая адаптация»), адаптация «средней тяжести» составляет 2-3 месяца (дети, имеющие функциональные отклонения). Выделяется и категория детей, у которых процесс адаптации протекает довольно длительно и тяжело в течение 3-х и более месяцев («тяжелая адаптация»)

С этим периодом часто связаны и заболевания детей, имеющие соматический характер.

Состояние подростков с педагогической точки зрения, характеризуется

- низкой организованностью;
- учебной рассеянностью;
- недисциплинированностью;
- снижением интереса к учебе и её результатам

с психологической:

- снижением самооценки;
- высоким уровнем ситуативной тревожности.

Все это говорит о том, что в адаптационный период сопровождение пятиклассников должно занимать в работе психолога одно из ведущих мест.

Адаптационный период пятиклассников имеет свою особенность. В отличие от адаптационного периода первоклассников, работа с пятиклассниками должна носить поэтапный и комплексный характер. Кроме того, первоклассник достаточно опекается и учителями и родителями. При переходе же в пятый класс ученик остается чаще всего сам на сам со своими проблемами, ведь он уже взрослый. И единственным связующим звеном между младшей и средней школой остается психолог.

Хотелось бы поделиться опытом работы по данной проблеме, который мне удалось осуществить в стенах нашей школы.

Психологическое обеспечение адаптационного периода пятиклассника

Содержание деятельности психолога в адаптационный период соответствует основным задачам этого периода и осуществляется по типу психолого-педагогического сопровождения с учащимися, педагогами и родителями учащихся.

Основная цель работы психолога – предупреждение возможных осложнений в психическом развитии и становлении личности детей в связи с их переходом на следующую возрастную ступень.

Деятельность психолога по адаптации пятиклассников состоит из трех этапов, которые должны рассматриваться в комплексе:

- 1) определение уровня готовности к обучению в средней школе – 4-й класс;
- 2) психолого-педагогическое сопровождение процесса адаптации – 5 класс;
- 3) диагностика и помощь учащимся с осложнениями адаптационного периода – 5 класс.

Каждый этап включает такие **основные направления работы**:

1. Просвещение педагогов и родителей;
2. Диагностика уровня и содержания школьной адаптации;
3. Групповое и индивидуальное консультирование педагогов и родителей;
4. Коррекционно-развивающая работа.

Деятельность практического психолога по *просвещению, консультированию педагогов и родителей* включает в себя:

- проведение семинаров для педагогов по данной проблеме;
- проведение консилиумов с педагогами, работающими в 5-х классах;
- групповые консультации (родительские собрания) для родителей (устные и письменные, в виде информации на стендах, памятки для родителей);
- анкетирование родителей и педагогов;
- индивидуальные консультации для родителей и педагогов;
- разработка рекомендаций для классных руководителей и родителей по организации адаптационного периода;
- помощь в организации благоприятной развивающей среды, создание положительного психологического климата в классе;
- психологическое обоснование рекомендуемых мероприятий.

Второй этап работы - реализация профилактических мер по оптимизации процесса адаптации. На этом этапе работа психолога носит более рекомендационный характер.

Третий этап работы – реализация коррекционных мер по оптимизации процесса адаптации. На этом этапе большое значение имеет непосредственная индивидуальная работа с учащимися, у которых наблюдается осложнения адаптационного периода.

Ниже предложены схемы, иллюстрирующие психолого-педагогическое сопровождение адаптационного периода пятиклассников.

Содержание деятельности педагогов в адаптационный период включает в себя:

- работу с семьей (направленные беседы, анкетирование, организация и проведение родительских собраний, учет индивидуальных запросов родителей по отношению к ребенку);
- реализацию индивидуального подхода к ребенку, учет его актуальных способностей, уровня психофизического развития;
- использование психосберегающих технологий;
- организация благоприятной развивающей среды;
- создание благоприятного психологического климата в классе

Развивающая работа с детьми 4-х классов по повышению уровня готовности к переходу в среднюю школу

Адаптационная работа в среднем звене школы начинается просвещения педагогов и родителей. В апреле месяце проводится родительское собрание (организационная встреча) «Как мы будем переходить в пятый класс», на котором родителям рассказывается о сложностях адаптационного периода, как помочь детям, раздаются «Памятки». В этот же период проводится консилиум для педагогов, преподающих в пятых и четвертых классах. На нем вырабатываются общие требования к учащимся. Эти требования учителя 4-х классов вводят в воспитательный процесс.

Далее проводится несколько занятий с детьми «Я готовлюсь к 5-му классу», которые способствуют снятию тревожности по отношению к средней школе.

Первое занятие начинается с игры «Приветик». Все поднимают открытую ладонь. Психолог, глядя каждому в глаза, по очереди, улыбаясь, говорит: «Приветик», прикасаясь своей ладонью к ладони ребенка. Дети отвечают только улыбкой. Знакомство продолжает игра «Назови себя ласково», в ходе которой дети по цепочке, друг за другом, называют свое имя ласково, используя при этом мягкие и нежные прикосновения к своему телу. Затем психолог рассказывает детям о том, кто такой психолог, чем он занимается и какова цель его посещения класса. Затем проводится диагностика по двум методикам: проективной «Несуществующее животное» и социометрия. Занятие заканчивается подвижными играми: «Золотая рыбка» и «Самовары-чайнички».

По результатам психодиагностики проводятся индивидуальные консультации с классоведами, в ходе которых определяется потенциальная «группа риска», т.е. дети, чье дальнейшее обучение и воспитание может быть связано с существенными трудностями, а также даются рекомендации по работе с этими детьми.

На втором занятии с учащимися четвертых классов проводится методика «Моя семья». С результатами теста знакомятся родители детей на родительском собрании. Кроме этого родителям дается подробная информация о тех переменах, которые ждут их детей при переходе из младшей школы в среднюю, даются конкретные рекомендации по общению с детьми в переходный период.

Можно провести анкетирование «Чего я жду от 5-го класса».

По желанию родители приходят на индивидуальные консультации.

В этот же период (апрель-май) по рекомендациям психолога проводятся совместные мероприятия 4-х и 5-х классов. Это и классные часы, и дискотеки и совместные родительские собрания, на которых родители нынешних пятиклассников делятся опытом с родителями пятиклассников будущих. Сами же ребята-пятиклассники осуществляя такое «сопровождение» четвероклассников и сами еще больше утверждаются в статусе учащихся средней школы, и помогают пройти этот путь и четвероклассникам. При этом сначала пятиклассники приходят в гости к четвертым классам, а затем приглашают их к себе.

В мае месяце, в период планирования работы на новый учебный год, в тесном плодотворном конструктивном сотрудничестве с завучами школы продумываются мероприятия по успешной адаптации школьников и вносятся в план работы школы.

Диагностика уровня и содержания школьной адаптации учащихся пятых классов к новым условиям обучения, развивающая работа с ними

В августе месяце новые классные руководители пятых классов в ходе индивидуальных консультаций с психологом знакомятся с результатами психодиагностики 4-х классов, с особенностями возрастного периода, с планом мероприятий адаптационного периода, им даются методические рекомендации по сплочению коллектива, по работе с потенциальной «группой риска».

В сентябре с большим успехом проводится большая психологическая игра «Школьная кругосветка», в которой принимают участие все пятиклассники. Проводят ее старшеклассники. Дети знакомятся со всей школой, совершая остановки на станциях: «Мой класс», «Приятного аппетита», «Праздничная», «Учительская», «Всезнайка», «Спортивная». На каждой станции дети получают интересные задания: отгадать загадку, разгадать кроссворд или ребус, спеть, станцевать, решить веселую математическую задачку, пробежаться в эстафете и др. Праздник заканчивается в актовом зале на станции «Праздничная». Здесь дети играют в интересные подвижные игры, получают награды и сладкие призы. Игра нравится всем. Кроме того, пятиклассники за 1,5 часа получили полную информацию о той школе, в которой им предстоит учиться.

Начиная с сентября месяца в течение шести недель (1 занятие в неделю, длительность 45 минут) психолог проводит адаптационные занятия по программе **тренинговых занятий с учащимися 5-х классов**. (Приложение 1)

Основная цель данной программы способствовать адаптации пятиклассников в условиях средней школы.

Задачи тренинговых занятий следующие:

- формирование позитивной Я-концепции и устойчивой самооценки, снижение уровня школьной тревожности;
- формирование устойчивой учебной мотивации детей;
- формирование адекватных форм поведения в новых школьных ситуациях;
- развитие коммуникативных умений.

Поскольку форма проведения для детей необычна, и само занятие проводится в неформальной обстановке – это вызывает большой интерес пятиклассников. Они с удовольствием выполняют различные задания. Больше всего им нравится работа в подгруппах, когда нужно сделать что-то коллективно: общий рисунок, обсудить что-то, найти общее решение, презентовать наработки. С большим удовольствием играют ребята и в подвижные игры: «Путаница», «Часики», «Веселый трамвайчик», «Если весело живется» и др.

Работа по адаптации детей продолжается на занятиях факультатива «Я – мое здоровье – моя жизнь».

В течение I семестра психологом посещаются уроки разных учителей-предметников в 5-х классах, с целью наблюдения за отношением учителей к результатам учебной деятельности и поведению учащихся, за критериями отношения педагогов к правилам поведения в школьном кабинете, за тем, как складываются межличностные отношения детей с педагогами, как дети справляются со школьной тревожностью, излишним волнением, страхами, как относятся к собственным неудачам и ошибкам.

В октябре проводятся родительские собрания на тему «Психологические особенности пятиклассников. Адаптация к новым условиям обучения» (Приложение 2). Информация от адаптационном периоде, о возрастных особенностях младших подростков воспринимается родителями с большим интересом. В своих комментариях родители подтверждают те перемены, которые происходят с их детьми и признают необходимость собственных перемен в поведении и отношении к подросткам. Большинство взрослых интересуют ответы на такие вопросы: Как теперь осуществлять контроль за подготовкой уроков? Дети хотят больше свободы в действиях. Как быть? Почему подростки не слышат справедливых замечаний своих родителей? и другие. Иногда собрание переходит в дискуссию. По завершению родители приглашаются на индивидуальные консультации.

В течение адаптационного периода (1-е полугодие обучения) у пятиклассников должно сформироваться так называемое «чувство взрослости», центральное и важнейшее новообразование младшего школьника, которое проявляется:

- 1) в новой личностной позиции по отношению к учебной деятельности;
- 2) в новой личностной позиции по отношению к школе и учителям;
- 3) в новой личностной позиции по отношению к одноклассникам;
- 4) в новом отношении к внутреннему миру собственного «Я».

Сложность задач адаптационного периода значительно увеличивает риск школьной дезадаптации. Не все пятиклассники даже с высоким уровнем психологической готовности могут

успешно справиться с трудностями в обучении и общении, внутренними психологическими проблемами. Что уж говорить о тех учениках, у которых были проблемы уже в начальной школе.

Исходя из особенностей адаптационного периода, целью диагностического минимума в параллели 5-х классов является получение необходимой информации о социально-психологическом статусе школьников для преодоления трудностей периода адаптации к средней школе. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

1. Организовать и провести психологическое обследование 5-классников (учебная мотивация, уровень самооценки, эмоциональное самочувствие, социометрические статусы);
2. Выявить школьников, испытывающих трудности в адаптации и определить характер и причину трудностей в каждом случае;
3. Определить пути оказания помощи учащимся, испытывающим трудности в процессе адаптации.

По итогам диагностического минимума подготавливается аналитическая информация по классам и параллели в целом. (Приложения 3, 4, 5).

С данной аналитической справкой психолог выступает на заседании консилиума по результатам адаптации 5-х классов (Приложение 6). Готовит и проводит консилиум завуч школы.

С результатами диагностики на индивидуальных консультациях психолог знакомит и классных руководителей и родителей. Вырабатывается план совместных действий в дальнейшей работе с детьми, у которых адаптационный период затянулся.

Список литературы

1. Ги Лефрансуа. Прикладная педагогическая психология - СПб.: Прайм - Евро-ЗНАК, 2005.
2. Забродський М. основи вікової психології. Навчальний посібник. – Тернопіль, 2008
3. Материали к семинару для учителей 5-х классов. // Практична психологія та соціальна робота. 2005 - № 7
4. Радионов В.А. и другие. Психологическое здоровье педагогов. Сценарный план проведения психолого-педагогической студии. // Школьный психолог. 2000, № 19
5. Психодиагностический минимум в школе. Психологический инструментарий. – Днепропетровск, 2008
6. Психология. Словарь. // Под общей редакцией А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М., 1990
7. Психология подростка. Полное руководство. Под общей редакцией А.А. Реана. – СПб, 2003
8. Психічне здоров'я дитини. // Бібліотека «Шкільного світу». – К., 2003
9. Программа адаптации детей к средней школе. Первый раз в пятый класс. // Практична психологія та соціальна робота. 2005 - № 5, 6
10. Хухлаева О.В. Тропинка к своему Я. Средняя школа (5-6 класс). – М., 2005
11. Фопель К. Психологические игры и упражнения: практическое пособие: Пер. с нем. - М.: Генезис, 2001.
12. Фопель К. Сплоченность и толерантность в группе: Пер. с нем. - М.: Генезис, 2003.
13. Фопель К. Энергия паузы: Пер. с нем. - М.: Генезис, 2004.
14. Фопель К. Игры для детских вечеринок: Пер. с нем. - М.: Генезис, 2006.
15. Фридман Л.М. Изучение процесса личностного развития ученика: Методические рекомендации для учителей и практических психологов. - М.: Психологическая диагностика, 1995.
16. Школа молодого учителя. // Бібліотека «Шкільного світу». – К., 2005
17. Я – мое здоров'я – мое життя. – К., 2004

Ціннісні орієнтири сучасної молоді

Мусієнко Інна Анатоліївна, практичний психолог-методист СЗШ №63

м. Дніпропетровська

Проблеми виховання молоді в усі часи турбували кожне суспільство. Особливо гостро ці питання вставали в умовах радикальних соціальних змін.

В свою чергу, сучасна педагогічна наука вказує, що метою виховання є формування розвиненої особистості, особистості, яка розвивається на протязі всього життя, з чого можна зробити висновок, що дану проблему необхідно вирішувати постійно, і в дитинстві, і в підлітковому, і в юнацькому віці.

Найважливішим стратегічним ресурсом любого суспільства є молодь, яка відіграє велику роль в економічних, соціальних, політичних і культурних процесах, як сучасності так і майбутнього. Розвиваючись, суспільство прагне виробляти певні вимоги до молодого покоління в формі норм, цінностей та правил. З цих позицій ціннісно-мотиваційний потенціал молоді являється одним з основних елементів стратегії соціально-економічного розвитку кожного суспільства.

Об'єкт дослідження - сформованість ціннісних орієнтацій у молоді.

Предмет дослідження - процес формування у молоді ціннісних орієнтацій.

Мета дослідження - розробка основ процесу формування у молоді ціннісних орієнтацій.

Що ж таке ціннісні орієнтації?

“Ціннісні орієнтації — найважливіші елементи внутрішньої структури особи, закріплені життєвим досвідом індивіда всією сукупністю його переживань, що відмежовують значуще, істотне для даної людини від незначущої неістотної. Ціннісні орієнтації, це головний стержень свідомості, який забезпечує стійкість особи, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності і виражається в спрямованості потреб та інтересів.” (Філософський енциклопедичний словник. М., 1989. С.732.). “Розвинені ціннісні орієнтації — ознака зрілості особи, показник міри її соціальності. Стійка і несуперечлива сукупність ціннісних орієнтацій передбачає такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність визначеним принципам і ідеалам, здібність до вольових зусиль в ім'я цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції; суперечність ціннісних орієнтацій породжує непослідовність в поведінці; нерозвиненість ціннісних орієнтацій — ознака інфантилізму, панування зовнішніх стимулів у внутрішній структурі особистості”.

Кожний рік дитинства, підліткового віку і юності – це не тільки новий крок в психічному розвитку, становленні особистості, формуванні психічних функцій дитини, але це ще й сходінка соціального становлення, розширення і якісного змінення соціально-психологічних можливостей людини. Соціально-психологічний розвиток – це процес засвоєння людиною доступного їй на даний момент соціального досвіду; творча переробка останнього в особистий досвід, у внутрішні соціальні цінності та установки.

Коли дитина знаходиться в якійсь середі – родині, навчальній установі, компанії однолітків – вона як би «ковтає» ті норми та цінності, які в цьому середовищі являються найголовнішими, а потім поступово переробляє їх, змінює та пристосовує до своїх індивідуальних особливостей та життєвих цілей. Але все дуже непросто. Процеси переробки та «поглинання» соціального досвіду розкинуті у часі. Існують цілі етапи у житті, коли дитина керується в основі своїй засвоєним, але не переробленим досвідом, другими словами живе чужим розумом. В другі періоди життя іде бурний процес переробки, осмислення досвіду: в цей час головне – жити не як усі, бути несхожим на інших. Складний виток соціально-психологічного розвитку повинен привести до соціальної зрілості особистості – стану гармонії. Але це відбувається не скоро і не завжди.

В дитинстві та в юності історія взаємовідносин людини з нормами драматична, повна небезпеки, подолати які без допомоги та підтримки вдається далеко не всім. На кожному етапі можливо виділити деякі принципово важливі задачі для дорослих, які працюють з дітьми. Від ефективності їх рішення дуже часто залежить, чи буде розвиток дитини природним та продуктивним.

Етапи соціально-психологічного розвитку жорстко до віку не прив'язані. Хоча і є безсумнівний зв'язок між соціальною зрілістю та рівнем розвитку інтелекту. І взагалі, високий рівень соціальної відповідальності та самостійності можливий лише при досягненні дорослої стадії розвитку мислення (по Ж. Піаже).

Дія засобів масової інформації на формування свідомості підростаючого покоління

ТБ і інші засоби масової інформації впливають на молодшого школяра, виступають двигуном його виховання і розвитку. Діти досить багато часу проводять у телевізорів, дивляться передачі для дітей і для дорослих. Для більшості ТБ стало великим іншому, таким, що допомагає дізнатися багато нового і цікавого. Але ТБ надає як позитивний, так і негативний вплив на дітей.

Фахівцями підраховано, що дошкільники дивляться телевізор в середньому по 4 години в день. За шкільні роки молоді люди проводять у блакитних екранів майже 15 000 годин. За цей час дивляться, в середньому, 13 000 випадків насильницької смерті. Решту всього часу – це фрагменти, що несуть пізнавальну інформацію. Наслідки такого проведення часу можуть бути різними.

Яку негативну дію надає ТБ на дітей?

У наш час по ТБ на каналах комерційного ТБ, та і по центральним каналам демонструються у великій кількості зарубіжні кінофільми і мультфільми, де є сцени вбивств, сцени з застосуванням вогнепальної і холодної зброї. Встановлено, що діти що бачили по телевізору безліч актів насильства, більш схильні до агресивним діям, чим діти, що не бачили їх. Приведемо приклад. Американські учені провели експеримент, показавши одній групі дітей фрагменти з фільму «Недоторканні» (2 бійки, 2 сцени з застосуванням вогнепальної і 2 холодної зброї), в той час, як інша група дітей дивилася звичайний репортаж про велогонки. Згодом діти з 1-ї групи під час ігор були настроєні агресивніше. Вони проявляли намір ударити інших дітей частіше, ніж діти з 2-ї групи. Коли тих і інших попросили натиснути кнопки, які можуть «допомогти» іншому або «ударити іншого», діти з агресивно настроєної групи, як правило, віддавали перевагу другій (агресивній) кнопці і довго тримали її натиснутою. Діти, що дивилися «Супермена» ставали агресивнішими в

спілкуванні з іншими дітьми, менш терпимими, вони не бажали підкорятися розпорядку дня, встановленому дорослими. Нічого подібного не спостерігалося у дітей, що дивилися загальноосвітні передачі з нейтральним змістом, наприклад про життя тварин. Тому, щоб таке не відбувалося з дітьми, дорослим необхідно стежити за тим, що дивляться діти і скільки часу вони проводять у екранів телевізорів. Час, який надається для перегляду телепередач, повинно бути визначено режимом дня школяра. Для молодшого школяра це 3-4 передачі на тиждень. Але далеко не всі батьки згодні з цими вимогами. Одні батьки не дозволяють дивитися телевізор своїм дітям. Тоді діти йдуть до своїх друзів і у них дивляться, що хочуть. Виникає конфлікт між батьками і дітьми, який вирішити зможуть тільки самі батьки. Інші батьки навпаки, дозволяють дивитися телевізор своєму дитині скільки завгодно. Батьки, дозволяючи дитині дивитися багато передач підряд, вважають, що таким чином відволікають їх від поганого впливу вулиці, неробства. В результаті того, що діти дуже багато починають проводити часу біля телевізорів, перегляд передач стає потребою, їх дуже сильно вабить до телевізора, і ради нього вони поспішають всі справи зробити скоріше або зовсім кидають усе, як тільки зажевріє екран.

В цей час дитину неможливо змусити робити уроки або якісь домашні справи. Всі думки дитини поглинені майбутньою передачею прагненням за всяку ціну отримати право дивитися телевізор. Це наносить очевидну шкоду вихованню.

Тривалий перегляд телепередач погано впливає на нервову систему і зір дітей. У цьому віці організм дитини інтенсивно розвивається і росте і нервова система часто не витримує великого емоційного навантаження, особливо це, відноситься до дітей ослаблених, вразливих – це викликає у них підвищену стомлюваність, нервозність, агресію.

Вплив реклами на поведінку і ціннісні орієнтації підлітків

Одна з найбільш актуальних проблем у вивченні реклами – це ступінь її дії на поведінку і ціннісні орієнтації підлітків, чий вік припускає постійну «відвертість» психіки до зовнішнього впливу, високий рівень конформності і пошук самоствердження в середовищі міжособистісних відносин.

Реклама як суспільний феномен поширює свій вплив не тільки на економічну сферу людських відносин, але і впливає на соціальну поведінку, ціннісний вибір і психологічний комфорт особи.

Відмічено, що співвідношення поведінки підлітків і реклами можна розподілити по декількох основних напрямках:

1. Реклама як носій інформації про навколишній світ (тут виконується функція розповсюдження знань, в даному випадку без урахування їх якості);

2. Реклама як «зразок» міжособистісних відносин (між протилежними родами, різними поколіннями і тому подібне), які в переважній більшості випадків копіюються молодими людьми із-за упевненості в тому, що саме так облаштовуються певні відносини (тут виконується функція «наслідування»);

3. Реклама як спосіб світоглядної орієнтації (функція вибору, або переваги конкретних ціннісних пріоритетів).

Результати рекламної дії мають неоднозначний характер, далеко не завжди негативний, що безпосередньо залежить від рівня психічного розвитку підлітка, його інтересів і життєвих цілей.

Вони (тобто результати) умовно можуть бути згруповані залежно від двох характеристик:

а. «негативна дія» (реклама поширює стереотипи, що приводять до соціально-девіантної або небезпечної поведінки)

б. «позитивна дія» (реклама збагачує інформацією з різних областей знань, розширює уявлення про звичні речі або відносини).

Особливе значення при дослідженні впливу реклами на поведінку підлітків належить наступній проблемі: даний вік, пов'язаний з особистим і соціальним самоствердженням людини, часто віддає перевагу моделі «бути як всі». Реклама в цьому випадку виступає в ролі одного з джерел розповсюдження «штампів» у відносинах. Її впливовість ґрунтується на упевненості молодої людини в тому, що «бути як всі» означає престижність поведінки і його зрозумілість для тих, що оточують. Тому наслідування «рекламним відносинам» може і повинно бути об'єктом дослідницької уваги.

Вплив сім'ї на формування цінностей молоді

Соціальне становлення людини відбувається протягом всього життя і в різних соціальних групах. Сім'я, дитячий сад, шкільний клас, студентська група, трудовий колектив, компанія однолітків – все це соціальні групи, складові найближчого оточення індивіда, які виступають як носії

різних норм і цінностей. Дорослішання з “дитини в підлітка ” незмінно супроводжується прагненням більш поглиблено зрозуміти себе, розібратися в своїх відчуттях, настроях, думках, відносинах. У цьому віці відбувається перемикавання інтересів з приватного і конкретного на відвернуте і загальне, спостерігається зростання інтересу до питань світогляду, релігії, моралі, естетики. Розвивається інтерес до психологічних переживань інших людей і до своїх власних.

Сім'я є унікальним інститутом соціалізації, оскільки її неможливо замінити ніякій іншою соціальною групою. До 6-7 років для дитини – головне, соціальне оточення, яке формують його звички, основи соціальних відносин, систему значимостей. У цей період визначається система відносин дитини до себе, іншим (відношення до близьких і до людей взагалі), різним видам дій. Саме у сім'ї діти набувають перших навиків взаємодії, освоюють перші соціальні ролі, осмислюють перші норми і цінності. Складаються суб'єктивні оцінні думки, визначувані значущими відносинами, формується характер, засвоюються норми, розвиваються соціальні якості. У всіх випадках неправильного виховання порушується соціальна адаптація. З іншого боку позитивний вплив сім'ї сприяє благополучній соціалізації і соціальній адаптації індивіда не тільки в дитячому віці, але і протягом всього життя. Ті позиції, які у дитини формують батьки в системі соціальних відносин, визначають надалі стиль життя і життєвий план, який Е. Берн назвав життєвим сценарієм.

Все це робить сім'ю дуже важливою і незамінною ланкою в загальній системі розвитку особи. На думку деяких авторів, сім'я, формуючи у дитини соціально-цінні якості (гуманізм, патріотизм, добросовісне відношення до громадського обов'язку), вносить до їх формування той особливий момент, який забезпечує не просто знання норм поведінки, але і переконання, прагнення затверджувати ці норми в своєму повсякденному житті.

Специфічний для сім'ї інтимний характер міжособистісного спілкування сприяє формуванню комплексу етичних відчуттів і переживань. Особлива роль сім'ї у вихованні визначається ще і тим, що її вплив на дитину починається з раннього дитинства, коли він найбільш сприйнятливий. Завдяки цьому сімейне виховання володіє тривалим “наслідком ”: позитивні або негативні риси особи сформовані сім'єю, впливають на відбір подальших виховних дій в школі. Те, що прищеплене людині в дитинстві, так або інакше, позначається впродовж всього його життя. “Сім'я не тільки виховує сама, але і “оздоблює ” або, навпаки, виснажує ґрунт для подальшого суспільного виховання”. Найбільшою стійкістю наголошуються особові якості, пов'язані з розвитком емоційної сфери і відносинами до інших людей. Формуючись з дитинства, на прикладі взаємин до батьківської сім'ї, вони зберігаються у людини довгі роки і виявляються в міжособистісних контактах з людьми в різних сферах життя, і особливо у взаєминах з членами сім'ї, створеної їм самим.

Найважливішою функцією сім'ї, у формуванні особи дитини, є закладка етичного фундаменту його особи: засвоєння простих норм моральності (доброзичливості, правдивості, чуйності), емоційно-ціннісних уявлень, формування етичних відчуттів. У сім'ї у дитини складаються “перші уявлення про хороший і поганий, прекрасний і потворний, добром і злом. закладаються основні (базові) потреби особи ”. Саме у сім'ї він набуває навиків спілкування з близькими людьми, отримує уроки любові до старших, співчуття, взаєморозуміння, іншими словами, проходить школу безпосереднього практичного гуманізму у взаєминах з людьми. І якщо на ранніх етапах становлення сім'я щось недодала в цьому плані, несформованість етичних цінностей і етичних відчуттів може позначатися впродовж всієї подальшого життя, виражаючись в нездатності до глибоких відчуттів дружби, любові, співчуття.

Прості етичні норми, відчуття доброти і людяності, засвоєні в сім'ї, стають основою для формування складніших понять моральності і етичних відчуттів – патріотизму, відчуття довга перед суспільством.

Інша важлива функція сім'ї – це підготовка до праці: формування працьовитості; відповідальності, самостійності, формування практичних трудових навиків і навиків співпраці, взаємодопомога.

Основною характеристикою сімейного клімату є емоційні взаємини між членами сім'ї, в яких провідна і визначаюча роль належить відносинам між подружжям-батьками, оскільки саме вони визначають загальну організацію сімейного життя і особливості сімейного впливу. Психологічний клімат сім'ї формує у дитини гуманістичні властивості особи і певний стиль взаємин з іншими людьми, який виявляється в його повсякденній поведінці, в контактах з товаришами і ін. Позитивні емоційні відносини між членами сім'ї сприяють розвитку співпраці між ними, а отже, і вищій організації різних сторін життя сім'ї, які, у свою чергу, впливають на вчинки дитини. Особливо сильний вплив на розвиток його особи надає правильно організоване дозвілля.

Отже, які можна зробити висновки? Потрібно відзначити, що спостерігаються глибокі зміни в системі ціннісних диспозицій молоді, останніх 10–15 років. Процес “відмови від старого” йде швидко, рішуче, зримо – це стосується і таких “локальних” цінностей, як традиції, звичаї, звички, місцеві співтовариства, радикально видозмінюються навіть найбільш консервативні і стійкі структури соціальної свідомості і поведінки. Можна виділити основні тенденції в динаміці базових цінностей: 90-95 рр. – стійкий характер цінностей, пов'язаних з душевною гармонією, свободою, цікавою роботою і правом жити в будь-якій країні; 96-97 рр. – пішов процес витіснення духовно-етичних ціннісних орієнтацій матеріальними, прагматичними. У подальші роки помітна тенденція – потреба у відновленні таких цінностей, як “спокійне життя”, “душевна гармонія”, значущість рівності можливостей, цікавої роботи. При цьому молодь не стурбована сьогодні світовими проблемами. Ціннісний мир для молоді несе в собі мотивації, що знаходяться в іншій площині: повноцінна робота, дозвілля, віра у власні сили, безпека сім'ї, стійкі особисті відносини. Для сучасної молоді важливими сьогодні є: гроші, освіта і професія, ділова кар'єра і задоволення; вона більше орієнтована на індивідуальні цінності. Акценти життєвих очікувань молоді помітно змістилися – посилюється висока вимогливість до себе в питаннях підготовки до життя. Це примушує молодь ставити перед собою завдання по оволодінню сучасною освітою і професією, зміцнюються надії лише на себе і своїх близьких, при цьому тривогу викликає нерозбірливість, що посилюється, в засобах досягнення ними “життєвого успіху”.

Список літератури:

1. Андреев В.І., Николаев М.В. і ін. Модель системи виховання Казанського державного університету. <http://www.kcn.ru/>
2. Березіна В.А. Виховання в сучасному вузі: нові підходи. // Вища освіта сьогодні. 2002 №5.
3. Бордовський Г.А., Богданова Р.У. Концептуальні основи виховання студентів Російського державного педагогічного університету ім. А.І. Герцена.
4. Гавріков А.Л., Гуділов С.В. Нормативне забезпечення учбової діяльності і соціальної підтримки студентів Новгородського університету. У. Новгород, 2001.
5. Гавріков А.Л., Гуділов С.В., Поровський Г.С. і ін. Основна освітня програма. У. Новгород, 2002.
6. Воспитательная діяльність як об'єкт аналізу і оцінювання / під ред. І.А. Зимовою. - М., 2003.
7. Донченко А.П., Прокофьев Ю.А. і ін. Концепція розвитку гуманітарного утворення Новгородського державного університету ім. Ярослава Мудрого.
8. Дереклеєва Н.І. Батьківські збори. М., 2004.
9. Бояринова І.В. Особливості духовного життя сучасної молоді (Білгород) УДК 301.085:338.246
10. Молодь області Самари в 2000-2001 гг.: Сучасний виклад і тенденції розвитку./ Е.С. Баєва, С.В. Вершина, В.Б. Звонівський, С.Ю. Луцева, А.Б. Мендибаєва.- Самара, 2002.- 231 з.
11. Сухомлинский В.А. Вибрані педагогічні твори в 3 т., т.3. / сост. О.С. Богданова, -М.: Педагогіка, 1981.-640
12. Шевандрин Н.І. Психодіагностика, корекція і розвиток особи.- М.: Владос, 1999. -474 з.
13. М.С. Яніцький "Ціннісні орієнтації особи як динамічна система" (Кемерово: Кузбасвузиздат, 2000. 204 з.).
14. Березутский Ю. В. Ценностно-мотивационный потенциал молодежи региона: социологический аспект (Хабаровськ) УДК 316.33.52-053.81 (571.6)
15. Дитина і соціальні норми: історія взаємин, Марина БІТЯНОВА, кандидат психологічних наук
16. Шекшня С.В. Управління персоналом сучасної організації. - М., 2000.
17. Квітів В. Я. П'ятнадцятий камінь саду Реандзі. - 3. 112.
18. Бызова В.М. Життєві цінності молоді Республіки Комі на рубежі століть: Кроськультурний аспект // Психолог. журн. – 2002. – Т.23 №1. – С.101–112.
19. Ваторпин А.С. Політичні орієнтації студентства: Социол. исслед. // Социол. исслед. – 2000. – №6. – С.39–43.
20. Гаврилюк В.В., Трикоз н.А. Динаміка ціннісних орієнтацій в період соціальної трансформації (поколений підхід) // Социол. исслед. – 2002. – №1. – С.96–105.
21. Ерофеев В. Наташа Ростова двадцять першого століття: Социал. портрет сучасної дівчини // Вогник. – 2001. – №23. – С.40–44.
22. Идеали і кумири [школярів] // Учить. газ. – 2001. – №52. – С.8–9.
23. Ильинский И. Молодежь России // Культура. – 2001. – №16. – С.4.
24. Кирилова Н.А. Ціннісні орієнтації в структурі інтегральної індивідуальності старших школярів // Вопр. психології. – 2000.

Психологічне забезпечення теоретично – технологічних засобів стимулювання морально-духовного розвитку особистості

Раїна Тетяна Вікторівна, практичний психолог-методист СЗШ №91

м. Дніпропетровська

Для педагогічної психології, як і для багатьох гуманітарних наук, розпочався період «переосмислення цінностей», зусилля «вдихнути нову душу» в науку здійснюються під лозунгом гуманізації, людяності, особистісної орієнтації. Зараз теоретично-публіцистична преса стала

критикувати не тільки педагогічні догмати, але навіть керівну сферу в психології – теорію діяльності та її проєкції у сферу виховання і освіти.

Духовність – фундаментальне надбання людини, в якому акумульовано всю людську культуру. Саме в царині культури (науці, мистецтві, релігії, моралі, праві) створюються цінності, які привласнює у своєму розвитку особистість. Активно долучаючись до світу культури, вона й набуває духовності як вищого вияву людяності.

Духовність не приписується індивідові ззовні: вона виростає зсередини разом із особистісним „Я” людини, а часто навіть випереджає його формування і виражається лише у суспільно значущих прагненнях. Виявом духовності людини є совість. Це завжди самооцінка – іноді доволі жорстка.

Прийняття вважати, що духовність – це атрибут моралі. Погоджуючись із цим твердженням, слід, однак, мати на увазі, що під мораллю потрібно розуміти систему вищих моральних цінностей, тобто загальнолюдських принципів як безумовних, безкінечних форм її соціальної активності.

Мета духовного розвитку особистості репрезентується у термінах, що позначають якості та характеризують людські вчинки, - таких як відданість, чуйність, скромність, милосердя, щирість, благородство, великодушність.

Внутрішній світ дитини формується не лише як результат докладання виховних зусиль педагога чи сім'ї. Внутрішній світ особистості відкриється справжньою гранню людяності, якщо й сам вихованець, його творець і носій докладе певних високих душевних напружень. Отже, внутрішній світ особистості підростаючої особистості набуде гармонійності лише тоді, коли дії дорослого й дитини безперервно „ переливатимуться” одна в одну. Це і буде ознакою виховної майстерності педагога.

Саме з такою організацією виховного процесу асоціюється глибинна діалектика духовності. Таким чином, одним найперших стимулів морально-духовного розвитку особистості школяра являється забезпечення в середовищі дітей таких ситуацій, за яких колективний потенціал духовних скарбів суспільства трансформується в індивідуальних здобуток окремої особистості.

Іншим не менш важливим засобом, що стимулює морально-духовний розвиток особистості може бути уміння дорослих учасників навчально-виховного процесу будь-які проблеми розглядати як суто людські. Розглядати і аналізувати не тільки об'єктивні обставини, а навіть думки та дії учасників освітнього процесу. Адже духовно моральний досвід формується як результат глибоких переживань, емоцій, почуттів.

Не кожному пощастить працювати в колективі вчителів, що рухаються в цьому напрямку, задаються питаннями, шукають відповіді, залучають до співпраці колег, батьків. Наступним засобом стимулювання процесу морально-духовного розвитку особистості можна вважати забезпечення діалогічного процесу психологічної співпраці вчителя і учня. Прагнення зрозуміти і адекватно виразити і свої власні переживання і почуття партнера міжособистісного спілкування. Діалогічний процес співпраці полягає у готовності вчителя приділяти більше уваги не тому, що відбувається ззовні, а у внутрішньому світі як своєму так і своїх учнів.

Отже, психологічна складність і праці вчителя, і праці школяра полягає в об'єктивній необхідності, яку слід адекватно сприймати.

Можна виокремити два напрями виховної роботи, які історично функціонували.1) Представники одного з них визнають бажаним культивування глибоко інтимних, особистісно-розвивальних стосунків педагога й дитини. Цей напрям передбачає *індивідуальний підхід до виховання* і реалізує (мірою можливості) індивідуальний потенціал розвитку особистості. Головне при цьому — формувати суспільно значущі моральні якості дитини.

2) Другий напрям переважно зорієнтований на *боротьбу з недоліками виховання*; директивний стиль міжособистісних стосунків тут є домінуючим. Звичайно, той чи інший навчальний заклад із багатьох суб'єктивних і об'єктивних причин не може бути репрезентований лише однією виховною системою. Отже, завжди мають місце компроміси і відступи від послідовної позиції. Подібну ситуацію ми маємо нині й враховуємо її, оприлюднюючи і демократизуючи в нових умовах сучасний виховний процес.

Безумовно важливою складовою процесу формування духовних цінностей у школярів є не тільки ознайомлення з переліком кращих чеснот, але й відтворення їх у способах поведінки учнів за різних ситуацій.

Оскільки такі важливі компоненти як самопізнання, самовдосконалення, самосвідомість не знаходять повного відображення у шкільних предметах, ми намагаємося емпіричним шляхом

розробити один із можливих соціальних інструментарів, придатних до активізації процесу самопізнання та самоусвідомлення особистості підлітків, залучаючи їх до благодійних вчинків.

Розглядаючи зміст і динаміку переживання підлітків, І.В.Дубровіна наголошує, що «особливо для старших підлітків характерні переживання, які так чи інакше пов'язані з їх ставленням до себе, до власної особистості. Майже всі переживання, що належать до усвідомлення підлітком себе, виявляються негативними. Є всі підстави вважати, що це результат оцінок, які мають щодо нього оточуючі.» Отже, прагнення підлітка до самопізнання та самовдосконалення можна активізувати у позитивному векторі спрямованості не лекціями, а саме діяльністю, що вимагає внутрішньої альтруїстичної роботи.

Реалізуючи вимоги щодо **поєднання діагностичного, корекційного, просвітницького та консультаційного напрямків роботи психолога**, зупинилася на зручній моделі 4х етапної організації психологічного супроводу навчально-виховного процесу. В основу такої поетапної моделі покладено етапи застосування діагностичного мінімуму по відстеженню динаміки психолого педагогічного статусу учня та вивчення особливостей вікових новоутворень школяра.

Пріоритетними напрямками організації психологічного супроводу навчально-виховного процесу середньої загальноосвітньої школи являються:

- Супровід процесу адаптації до шкільного навчання першокласників та процесу формування статусу школяра учнів початкової школи.
- Організація безпечного психолого-педагогічного супроводу адаптації випускника початкової школи до змісту вимог у п'ятому класі.
- Психологічний супровід школяра у період підліткового сензитивно - кризового періоду, організація високої толерантності у стосунках.
- Допомога вибору ціннісних орієнтирів у самовизначенні, самореалізації, професійному виборі майбутнього старшокласника.
- Залучення педагогічного та батьківського колективу до процесу створення у школі екологічно здорового психологічно сприятливого клімату спілкування.

Організація групових проектних досліджень з психології

Однією із форм організації групової психолого - педагогічної корекції можна розглядати організацію і проведення у школі проектних досліджень з психології

Корекційні можливості творчих проектів з проблем психології:

- сприяти самостійному формуванню інтелектуальних, спеціальних і загальнокультурних знань і вмінь учнів;
- розвивати ініціативу, співробітництво, навички мислення, бачення проблем і прийняття рішень;
- навчити методам одержання і використання інформації, самостійному навчанню, прийомам проектування, моделювання та плануванню групової роботи;
- розвивати комунікативні навички, розширення досвіду соціальних ролей, вміння налаштовуватися на кооперативну діяльність,
- реалізація особистого досвіду проявлення толерантності поступливості, взаємодопомоги заради результату.

Умови ефективності проектної технології:

- чітке визначення теми, мети та завдань проекту;
- з'ясування етапів роботи над проектом;
- чітка орієнтація на кінцевий результат та його суспільну значущість;

Види групових проектів:

- творчі проекти;
- проекти розв'язання проблем;
- проекти придбання досвіду і нових знань;
- проекти-вправи;
- екскурсійні проекти;
- ігрові проекти;
- споживацькі проекти.

Етапи роботи над проектом

1. Підготовчий

2. Етап планування
3. Етап дослідження
4. Оформлення результатів
5. Звіт про роботу
6. Оцінювання результатів (самооцінювання)
7. **Основні переваги проектів**

- надання максимального ступеню свободи учням у виборі теми, мети, завдань, форми та ступеню складності проекту;
- інтеграція у проектній роботі досягнень гуманітарних наук (психологія, література, історія, мистецтво);
- стандартизація оформлення роботи;
- залучення учнів, які мають різні навчальні здібності, формування у них впевненості у власних силах, змоги відчувати себе значимими, відповідальними;
- врахування вікових особливостей учнів;
- нестандартний підхід до типології проектів, який зумовлюється перевагою діалогічної форми навчання, занурення в епоху на основі інтеграції, перш за все, гуманітарних наук;
- орієнтація на кінцевий результат.

Алгоритм роботи керівника над проектом психологічної тематики

1. Початкове планування керівником роботи над проектом. (автономно)
2. Початкове інформування учнів про завдання проектної роботи. (мотиваційна презентація)
3. Збирання ідей та аналіз асоціацій, що виникають. („мозковий шторм”)
4. Визначення основних напрямків роботи, які потребують розгляду проблем за їх важливістю. (аналітика, автономно)
5. Формування проектних груп та складання плану їх роботи. (дипломатичне керівництво під час групової роботи)
6. Реалізація проекту (автономний супровід кожної групи окремо)
7. Виготовлення кінцевого продукту, підготовка до презентації проекту. (організація ТЗ, кабінету, зацікавленої публіки : учнів, батьків тощо)
8. Презентація. (ефект святкового звіту)
9. Аналіз практичної цінності проекту. (поширення рекомендацій, публічне висвітлення важливості роботи у пресі)
10. Рефлексія роботи. (заповнення листа само оцінювання)
11. Підбиття остаточних висновків щодо роботи над проектом та їх оцінка. (групове обговорення та виставлення оцінок учасникам)

Планування роботи в мікрогрупах

- Вибір теми пошукової діяльності.
- Затвердження форм роботи, запис у вигляді плану роботи групи, розподіл ролевих завдань у групі.
- Складання графіку творчих зустрічей кожної групи.
- Підбір матеріалів ,окреслення активної зони пошуку, корекція зони пошуку..
- Робота учасника над конкретним завданням у проекті, проміжне звітування у групі, взаємодопомога .
- Підготовка звіту та проведення групової презентації.
- Аналіз практичної цінності роботи, оцінювання роботи учасників проекту та своєї участі у роботі групи.

Меценатсько – волонтерська діяльність школярів

Пропонуємо розглянути **організацію в школі меценатсько – волонтерської діяльності школярів** з точки зору її корекційно – виховних можливостей. Так робота школи у проекті „Добро починається з тебе”, що розпочата учителем географії Сіліченко О.О. у квітні 2007 року, направлена на організацію волонтерської роботи наших учнів у дитячому притулку для малюків, що розташований у Придніпровську. Старшокласники разом учнями усіх класів ,та разом із батьками активно шукають різні можливості, щоб бути корисними малюкам та персоналу, який доглядає за сиротам. Зокрема:

- збір дитячих іграшок для малюків,
- акція „Поділись речами з маленькими”,

- „Ніжні руки для дитини”,
- суботнє прибирання для малюків,
- „Твори добро, не вимагаючи подяки”,
- „Пограйся з дитиною – вона чекає на тебе”.
- „Мої майстерні руки можуть ...” „тощо

Оскільки наші сім'ї, як правило, мають по 1 – 2 дитини, проблема турботи про молодших рідко в якій сім'ї вирішується природним шляхом. Як результат, ми спостерігаємо егоїстичні дефекти розвитку особистості, які мораллю, чи прикладами не виправити. Лише дія, турбота, піклувальна, меценатська посильна діяльність здатна заповнити недолік певного соціального психологічного досвіду, який гальмує, шлях до нового ступеня громадської зрілості. І дійсно, батьки, що пройнялися важливістю цієї волонтерської роботи, відзначають значні зміни ціннісних пріоритетів старшокласників після відвідання малюків. Батьки не тільки дозволяють школярам відвідувати притулок у вихідний день, але й самі активно допомагають у зборі, гуманітарних коштів та інших акціях, у супроводі школярів при поїздках на далеку відстань до Придніпровська.

Слід зазначити великий корекційний вплив такої діяльності на підлітків 10 – 13 років, які з різних причин знаходяться на профілактичному обліку у психолога, (всього таких 27 школяра). Зокрема, яскравий виправний ефект спостерігається, коли до малюків старшокласники погоджуються взяти розбещених егоїстів, що виховуються без батька, звикнувши до привілеїв та капризів. Допомога немовлятам екологічно виліковує деякі особисті болючі проблеми (втрата одного з батьків, сімейну відстороненість, деякі симптоми аутизму, жорстокість, педагогічну занедбаність, занижену самооцінку, тощо). Правильно організоване різновікове спілкування, моделює певну зміну референтної групи. Саме тут важливою умовою є, налагодження здорової психологічної ситуації в створенні позитивного психологічного клімату у групі волонтерів. Тож робота повинна вестися постійно. Спостереження та проміжні обговорення результатів роботи мають вестися регулярно.

Заклучна частина

Отже ми пересвідчилися на практиці, як особливістю набуття морального досвіду спілкування у підлітковому віці так як і опанування старшокласником суспільного досвіду - ці процеси розвитку відбуваються переважно завдяки залученню школярів до кооперативних стосунків з ровесниками та завдяки особистій участі у соціально значущій діяльності. Розв'язуючи „завдання про сенс життя”, підлітки просуваються від шкільного сенсу життя (добре вчитися, вибрати гарну професію) до більш дорослого духовного (залишити слід на землі, зробити відкриття, подарувати щастя немоцному, творити історію людства тощо).

Вже третій випуск старшокласників залучений до участі у проекті. Школа має намір продовжити благодійну діяльність, завданням же психологічної служби є брати участь у розширювати можливості психологічного супроводу проекту, накопичувати дані досліджень, для подальшого аналізу та прогнозування. Завдання на майбутнє бачу у зборі діагностичного та іншого матеріалу, який би дозволив зробити проміжні висновки.

У подальшому бачиться більш тісна співпраця з педагогічним колективом, з метою залучення більшої кількості педагогів до сумісного вирішення певних виховних завдань:

- Орієнтувати юнака і дівчину на пошук вирішення проблеми сенсу індивідуального буття,
- Домагатися ефективного засвоєння школярами норм поведінки, вироблення більш чітких уявлень про сутність соціальної відповідальності.
- Сприяти тому, щоб у кожній молодій людині склалася своя найбільш духовна система моральних цінностей, які визначають її поведінку.
- Сприяти формуванню у старшокласників власних розумно обґрунтованих поглядів і позицій, які не обов'язково збігаються з поглядами більшості.
- Заохочувати у підлітків стремління прояву гідних вчинків, демонстрацію поваги до особистості, уміння поважати чужу думку, вести діалог з будь-якої теми.
- Сприяти розвитку у кожного школяра індивідуальності, самосвідомості, упевненості в собі, формувати вміння адекватно поводитися в складних емоційних ситуаціях.
- Створювати вільний простір для особистісної ініціативи школярів самостійного та відповідального прийняття ними рішень.

У складних умовах нашої дійсності, поглиблення моральних негараздів постала необхідність пошуку етично вивірених орієнтирів у вихованні підростаючого покоління. Саме тому психологи

та педагоги-науковці загострюють у друкованих виданнях проблеми морально-духовного виховання дітей та учнівської молоді. Всі ми являємось свідками тотального інформаційного пресингу масових видовищ, комп'ютерної та інтернетної реальності. Цим людину ставлять у пасивну позицію споживача, що руйнує її справжню сутність і не відповідає її призначенню.

Визнаючи надважливе значення духовних цінностей, слід зауважити, що найбільш зрозумілою стає їх величезна роль у функціонуванні соціуму, коли ми починаємо : аналізувати ситуації, за яких система духовних цінностей руйнується. Ця руйнація швидко призводить до катастрофічних наслідків. Отоді і виявляється, що така тонка для багатьох "річ" - культура, і була тою вирішальною силою, що зумовлювала процвітання людської спільноти. Відхід людей від якоїсь важливої частини духовних цінностей призводить до підвищення в суспільстві егоїзму, бездуховності, душевного черствіння, зникнення естетичних потреб, до зросту сірості і беззмістовності життя. А крах віри в красу, втрата етичних норм та ідеалів призводить до ще жахливіших наслідків: у суспільстві запановує взаємна озлобленість і жорстокість, точиться війна всіх проти всіх, злочин стає нормою життя.

Хоча за будь-яких умов, навіть у часи глибокого культурного занепаду у суспільстві завжди залишається певна кількість добрих та порядних людей, зсув основної маси населення в бік аморальності стає визначальною рисою буття. Подолати цей стан вкрай важко, тому що занепад моральності породжує корумпованість суспільства, спричиняється до появи мало не всесильних мафіозних угруповань, а це зводить нанівець впорядковуючу силу державних і суспільних механізмів. В свою чергу це породжує громадську апатію, живить зневіру, цинізм і аморальність. Важливо відзначити, що система духовних цінностей в нормі утворює ієрархічну структуру, при цьому процеси самоорганізації різних ієрархічних рівнів мають бути взаємно узгодженими і підпорядкованими центральному джерелу самоорганізації, який ми розуміємо як Бога чи Творця. До пізнання божественної істини ми і маємо прагнути.

На жаль, в реальній дійсності ми спостерігаємо багато негативних явищ, природа яких пов'язана саме з порушенням ієрархії в процесах самоорганізації, як також ієрархії системи духовних цінностей. В своїх надзвичайних проявах порушення ієрархії цінностей є наслідком то чи іншої патології. Цікаво, що брак усвідомлення зв'язків цінностей нижчих ієрархічних рівнів з вищими, не прийняття пріоритету вищих цінностей може не супроводжуватися негайною руйнацією цінностей нижчого рівня. Звуження системи цінностей веде до фанатизму при їх відстоюванні.

Не може бути і мови про нормальне функціонування людини у соціумі, якщо в системі цінностей ієрархічна будова порушена, не відкрита до Бога, як до її першоджерела. Нехтування найвищими духовними цінностями може іноді призвести до успіху, але лише локального в часі. В більш віддаленій перспективі таке порушення веде до неминучого краху. Досить яскраво ми бачимо це й на прикладі взаємин між народами.

В критичній ситуації, в якій зараз знаходимо людство, саме у вірності вищим цінностям - запорука його порятунку. Отже, у системі ціннісних орієнтацій дедалі повніше виявляється установка на раціональне використання матеріальних, соціальних та духовних можливостей особистості.

Тож провідним завданням практичного психолога, людини з активною громадською позицією вбачаю у постійному пошуку і прагненні реалізації моделей життєвих ситуацій, які б відроджували такі благочестиві, але призабуті духовні категорії, як святість, цнотливість, священність усього того, чого торкається розумом і руками підростаюча особистість.

Список літератури:

1. Абрамова Г.С. Практическая психология – М., 2003.
2. Азаревич В., Ветрова Ю. Психологічні експертизи. – Газ."Психолог", вересень,33,2008,
3. Алексєнко Т.Ф. Формування компетентності молодшої сім'ї у вихованні дитини та подоланні конфліктів // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості в 2 ч. – К.: Ін-т проблем виховання, 2001.
4. Бабич В. Батькам про особливості морально-статевого виховання дітей підліткового віку. – Газ."Директор школи", січень,2005 №3.
5. Бех І.Д. Виховання особистості. Сходження до духовності.- К :Либідь, 2006.
6. Белова В. Адаптація учнів 5 х класів. - Газ „Завуч” червень 2006,№17-18.
7. Видриган Л. Розвиток пізнавальної активності учнів. - Газ. "Психолог", травень 20, 2003р
8. Клишко Л.,Луценко Л., Медведюк Н. Психолого – педагогічне забезпечення процесу адаптації учнів 5-х класів.- Газ."Директор школи" вересень,2006,№36.
9. Панок В., Титаренко Т, Чепелева Н. Та ін. Основи прктичної психології. – К.: Либідь,2001.
10. Предотвращение издевательств в школе. Пособие для учителей, психологов, социальных педагогов. – М.2005.

11. Психологические основы индивидуального подхода к трудновоспитуемым подросткам. Методическое пособие в вопросах и ответах. \ Сост. Н.В.Аликина, А.Г.Антонова, О.Н.Гарнец и др. К., 1990.
12. Рабочая книга школьного психолога И.В.Дубровина, М.К.Акимова, Б.М.Борисова. М Просвещение. 2002.с.138
13. Резапкина Г.В. Самоопределение личности. Система классных часов для 5- 9 классов. –М.:Педагогика 2000
14. Работа с социально незащищенными детьми. Система социально – психологического сопровождения детей пільгових категорій. \ Упор.О.В.Василькова, І.В.Родигіна,М.І. Грінчак та ін. – Донецьк: ДонІППО „Витоки”, 2006.
15. Сафонова Т.Я. Жестокое обращение с детьми. – Ж-л”Практична психологія та соціальна робота”, №2,2007.
16. Сухомлинська О.В.. Ідеї свободи у вихованні в Європейській педагогічній спадщині // Матеріали міжнародної науково – практичної конференції – К., 1997.

Психологическое сопровождение адаптации детей в условиях детского сада

*Мараховская Людмила Александровна, практический психолог-методист
ДДУ №92 г. Днепропетровска*

Адаптация – приспособление – сложный процесс приспособления организма, что происходит на разных уровнях: физиологическом, социальном, психологическом.

Приспособление организма к новым условиям, новому режиму, сопровождается, как правило, сменой поведенческих реакций ребенка, потерей аппетита, сна. Однако, адаптация у разных детей происходит по-разному соответственно возрасту, типу нервной системы, состоянию здоровья, стилю воспитания в семье, эмоциональной зависимости от матери.

Учитывая это, ученые и практики выделили три группы детей по характеру приспособления к условиям новым для жизни ребенка.

Первая группа – те дети, для кого процесс адаптации легкий и безболезненный. Такие дети коммуникабельные и самостоятельные.

Вторая группа – малыши, которые адаптируются медленнее и труднее. Поведение таких детей отличается своей нестабильностью. Период заинтересованности сменяется периодом равнодушия. Навыки игры и общения развиты недостаточно.

Третья группа – дети, которые тяжело приспособляются к новому для них быту. Такие дети несамостоятельны, неконтактны, сон, аппетит – плохой (или совсем отсутствует). Особенно сложным в перестройке организма – является начальная стадия. Адаптация у таких детей может перейти в дезадаптацию, а это может причинить нарушения здоровья, поведения, психики ребенка.

Модель адаптации ребенка в детском саду

1. **Академическая адаптация** – приспособление ребенка к нормам и правилам дошкольного учреждения – характеризует степень соответствия поведения ребенка нормам дошкольного учреждения: принятие требований воспитателя и ритма учебной деятельности, овладение правилами поведения.

2. **Социальная адаптация** - приспособляемость ребенка к группе ровесников – показывает успешность вхождения ребенка в новую социальную группу: принятие ребенка детьми группы, достаточное количество коммуникативных связей, умение решать межличностные проблемы и т.д.

3. **Личностная** (индивидуальная) адаптация – характеризует уровень принятия ребенком самого себя как представителя новой социальной группы и отражается в виде соответствующих качеств: самооценки и уровня претензий в учебно-игровой сфере, требует изменения этих качеств в себе.

Основные механизмы адаптации – это аккомодация, которая обеспечивает модификацию функционирования организма, или действий ребенка согласно с требованиями окружающей среды.

Ассимиляция, которая изменяет те или иные компоненты окружающей среды, переделывает их, в соответствии со структурой организма или, включая их до схемы поведения (меняется среда, окружение).

Чтобы избежать осложнений и обеспечить оптимальное прохождение адаптации, необходимо обеспечить оптимальный, постепенный переход ребенка из семьи в дошкольное учреждение.

Работа проводится в несколько этапов:

- подготовительный этап (родительские собрания, анкетирование, консультирование);
- этап наблюдений (заполнение листов адаптации, диагностика);
- этап анализа и выводов (анализ адаптационных анкет, индивидуальных карт развития).

Рассмотрим более детально этапы работы, что способствуют безболезненной адаптации детей в детском саду.

1. Подготовительный этап.

До мая родители могут познакомиться с воспитателями при записи ребенка в детский сад.

В мае – июне в д/у проводятся родительские собрания, детально знакомят родителей с условиями дошкольного учреждения, с организацией жизни малышкой в группе. В августе – предварительное знакомство с детьми, посещение групп родителями вместе с детьми на протяжении трех дней.

2. Этап наблюдений включает:

Поэтапный прием детей в группу, постепенное увеличение продолжительности пребывания детей в группе, нахождение мамы в группе, в случае необходимости, наблюдение за пребыванием детей, их настроением и поведением, консультирование родителей. Разработку индивидуального режима дня ребенка, постоянное включение его в жизнь группы. Оформление «листа адаптации», оценка уровня нервно-психологического развития. Активные в этот период формы работы: индивидуальные консультации. Проведение совместных прогулок «неорганизованных детей» с детьми группы, «открытые» праздничные утренники и развлечения.

3. Этап анализа и выводов включает:

Обработку результатов и анализа адаптационных карт развития.

Выявление детей с тяжелой формой адаптации и индивидуальная работа с ними.

Комплектование групп детьми в дошкольном учреждении № 92 осуществляется по двум моделям.

Первая модель комплектования

Дети поступают из семьи. Чаще всего – это малышки 2.5 – 3 лет. У родителей этих малышек нет достаточно глубоких представлений о жизни ребенка в ДДУ, о созданных там условиях, об особенностях психофизиологии детей этого возраста, об обостренной чувствительности к разлуке с мамой, страхом новизны. Ведь адаптация к дошкольному учреждению проходит крайне болезненно. Никто не может предсказать, какие последствия вызовет превращение малыша из «домашнего» в «садового». Поступление в детский сад часто вызывает стресс. Ведь меняется не только режим дня, привычный с рождения, но и полностью меняется окружающая ребенка среда.

Как сделать вхождение ребенка в детский сад безболезненным?

Задача практического психолога, методиста и воспитателей так организовать этот период, чтобы как можно меньше травмировать ребенка.

Работа проходит в несколько этапов:

I – *подготовительный* (анкетирование, консультирование, семинары-тренинги);

II – *этап наблюдений* (листы адаптации, рекомендации индивидуального вхождения в группу);

III – *этап анализа* (выявление детей с тяжелой адаптацией и индивидуальная работа с ними).

Психологическое сопровождение адаптационного периода детей впервые поступивших в дошкольное учреждение.

Задача практического психолога, методиста, воспитателей так организовать адаптационный период, чтобы как можно меньше травмировать ребенка.

Этапы работы:

I – Подготовительный:

- в мае – августе знакомство с родителями (во время записи ребенка).
- консультация «Система рекомендаций родителям по подготовке малыша к детскому саду: «8 шагов»
- тренинговая эстафета «Быть родителем» для воспитателей, помощников воспитателя, родителей
- знакомство с групповыми помещениями.

II – Этап наблюдений:

Постепенное знакомство малыша с детским садом:

- *первый день* пребывания малыша ограничен знакомством с воспитателем и детьми, показом группового помещения, игрушек;
- *второй день* – мама приводит малыша на два часа. В группе психолог и воспитатель наблюдают за поведением ребенка, маме даются соответствующие рекомендации. Предлагается анкета – тест контроля поведения малыша;
- родители ведут «Листы адаптации»;
- активные формы работы: индивидуальные консультации, детские праздники.

III – Этап анализа и выводов:

- протоколы оценки неблагополучия ребенка в группе;
- анализ адаптационных карт;
- выявление детей с тяжелой формой адаптации и индивидуальная работа с ними.

Вторая модель комплектования

В дошкольном учреждении две логопедические группы. В марте – апреле медико - психолого – педагогическая комиссия обследует детей младших групп и детей с проблемами психического развития, с нарушением речи и зачисляет в эти группы. Это дети, которым на 1 сентября исполняется 4 года. Функционировать логопедические группы начинают с начала учебного года.

Период с 4 – 5 лет наименее благоприятный для привыкания детей к детскому саду: резкая смена может привести к неприятным последствиям. Дети этого возраста воспринимают атмосферу детского сада как насилие над личностью, потерей индивидуальности. У детей этого возраста бывает долгая и полная дезадаптация к условиям дошкольного учреждения. У детей появляются истерики, они отказываются от еды, болезненно реагируют на то, что незнакомы с детьми будущей группы. Вот почему в таких группах практический психолог и воспитатель должны помочь ребенку адаптироваться к новым условиям.

Психологическое сопровождение адаптационного периода.

I этап - *профилактический*

II этап – *диагностический*

III этап – *коррекционный*

Психологическое сопровождение адаптационного периода детей впервые поступивших в группу по второй модели

(переведенных из других групп дошкольного учреждения)

I – Этап профилактический:

Деятельность практического психолога осуществляется по типу психолого-педагогического сопровождения с детьми, родителями и воспитателями.

Во-первых, встает проблема социально-психологической адаптации: нет контакта, общения со сверстниками, ребенок не принят, изолирован или отвергнут. А успешное становление отношений ребенка со сверстниками – основное условие его развития, важнейший фактор формирования личности. Неразвитые навыки общения приводят к множеству психологических проблем и нервно-психическим заболеваниям.

Адаптационная работа начинается с праздника 1 Сентября «Праздник знакомства».

Цель: создание эмоционально - благоприятной атмосферы в группе.

Для оптимизации вхождения детей, создания позитивного настроения, расширения опыта общения с детьми и взрослыми разработаны пятнадцать занятий - игровые тренинги:

1. Ознакомительный блок «Давайте познакомимся»
2. Обучающий блок (Развивать позитивную мотивацию к посещению дошкольного учреждения)
3. Закрепляющий блок (Закрепление конструктивных норм поведения, навыков общения)

Проводят тренинг психолог и воспитатели.

II – Этап диагностический:

Воспитатели логопедических групп в мае – июне знакомятся с родителями, проводят первую ознакомительную беседу; знакомят родителей с режимом дня, показывают групповое помещение.

Психолог предлагает родителям заполнить «Индивидуальную карту психологического сопровождения ребенка дошкольника».

Исходя из особенностей адаптационного периода, так как у детей по мере их пребывания в детском саду возрастает уровень тревожности, а самооценка понижается (неуверенность, страх), в сентябре, октябре проводится диагностика (Методика «Выбери нужное лицо» с коррекцией тревожности Р. Теммла, М. Дорки, В. Амена).

Для повышения психологической культуры родителей проведены консультации:

- «Причины трудной адаптации детей к условиям детского сада»
- «Темперамент – основа поведения ребенка»
- Памятка взрослым «Пойми меня» (наблюдения психолога)
- «Формы, причины дезадаптации и коррекционные мероприятия»
- Анкеты
- АРТ – техники активизации внутренних ресурсов ребенка в период адаптации американских психологов Кроули и Милза «Волшебные муляшки».

III - Этап коррекционный:

По результатам диагностики проводятся индивидуальные консультации с воспитателями, определяется адаптационная коррекционная группа, даются рекомендации по работе с этими детьми. С октября проводится игровой тренинг для снижения уровня тревожности, для адаптации детей (7 занятий). Автор С.В.Крюкова «Удивляюсь, злюсь, боюсь, хвастаюсь и радуюсь», - М., 1999.

Рекомендации родителям по подготовке детей при поступлении в детский сад

Шаг № 1. Рассказать ребенку обо всех преимуществах детского сада.

Говорить надо как о радостном событии. Надо внушать ребенку, что там будет хорошо и весело, что появится много новых друзей, что в детском саду много игрушек, что намного интереснее проводить время с друзьями. Как весело на праздниках в детском саду: дети поют песни, читают стихи, танцуют, а потом получают подарки. Настраивать на добро и заботу со стороны воспитателя как на положительного человека.

Шаг № 2. Чтобы в обществе своих родственников малыш чувствовал себя хорошо и комфортно, необходимо еще до детского сада приобщать его к общению с другими детьми. Помогите ему подружиться с ребенком его возраста. Если рядом нет детей - сверстников, то лучше гулять там, где они есть: в соседний двор, на игровую площадку. Надо учить ребенка дружить, не обижать других. Сверстников малыша можно пригласить к себе домой, чтобы вместе с новым другом поиграли в игрушки, посмотрели книжки.

Шаг №3. Определите психологический тип вашего ребенка - экстраверт или интроверт?

Для того чтобы найти взаимопонимание с ребенком, родители должны узнать об особенностях характера, к какому типу людей принадлежит ребенок. Экстраверты - это открытые дети. Они охотно познают все новое и охотно делятся с другими. Такой малыш общительный и веселый. У него будет много друзей. Такой ребенок в детском саду будет в центре внимания, но такие дети попадают под влияние других. Поэтому нужно чутко направлять его поведение. Они могут быстро перевозбудиться. Такому ребенку надо помочь.

Дети - интроверты - обычно тихие, могут сидеть в уголке, долго и спокойно играть. С раннего возраста они скрытные. Не имеют много друзей, им достаточно одного друга. Способны достичь успеха в одной сфере. Родители должны помочь ребенку компенсировать его слабые стороны: подобрать круг общения, приглашать друзей с детьми в гости. Помочь найти интересное для него занятие: музыка, изостудия, конструирование. Это сильные личности и важно не задушить с детства зародыш личности.

Шаг №4. Воспитывайте самостоятельность.

Намного быстрее ребенок привыкнет к детскому саду, если заранее приучить его делать без вашей помощи.

- Самостоятельно моет и вытирает руки, одевается, убирает игрушки;
- Как реагирует на преодоление трудностей: бросает работу, если возникают трудности, или готов попросить о помощи;
- Умеет ли найти себе самостоятельно полезные дела;
- Самостоятельность - ценное качество, которое воспитывается с детства. Когда малыш говорить: «Я сам», надо дать ему возможность испробовать свои силы.

Шаг № 5. Приучайте ребенка к режиму.

Легче пройдет адаптация, чем больше режим жизни дома будет приближен к режиму детского учреждения: режим - рациональное и четкое чередование еды, сна, прогулки, различной деятельности в течение суток.

Чтобы для ребенка не был стрессом режим в дошкольном учреждении, дома должны быть созданы условия, приближенные к режиму в дошкольном учреждении.

Шаг №6. Читайте ребенку перед сном сказки.

Решающую роль в развитии любознательности, познавательных интересов малыша играют сказки. Детям до трех лет сказки лучше не читать, рассказывать. Предварительно рассмотреть иллюстрации. Несколько раз затем прочитать целиком, а потом побудить ребенка пересказать эпизоды.

Для развития речи большую роль играет и заучивание стихов, потешек. Для нормального становления речи необходимо, чтобы в достаточной степени были развиты обоняние, слух, зрение, осязание.

При формировании речи большую роль играет то, как разговаривают взрослые в кругу семьи. Не должно быть никаких сюсюканий, искажений слов.

Шаг №7. Развивайте мелкую моторику.

Эти упражнения развивают подвижность пальчиков, позволяют избежать утомления руки при рисовании и письме, одновременно стимулируются речевые центры. Одно из лучших упражнений для моторики - лепка из глины, пластилина, соленого теста. Для формирования пространственных представлений, воображения - конструктор, мозаика.

Шаг №8. Знание природных, психологических особенностей ребенка, позволяет предсказать поведение ребенка, его реакцию на то или иное событие или воздействие взрослых, выработать методы воспитания и приемы индивидуального подхода (темперамент ребенка).

Уравновешенные подвижные дети: живые и эмоциональные, почти всегда в хорошем настроении. Они улыбаются, чувства легко сменяют друг друга, слезы быстро переходят в улыбку. Разговаривают быстро, легко переключаются с одной деятельности на другую. Быстро засыпают, глубоким сном. Уравновешенные дети легко приспосабливаются к различным условиям, к новой обстановке, легко вступают в контакт и быстро адаптируются.

Возбудимые, неуравновешенные дети: такие дети эмоциональны, вспыльчивы, легко раздражаются, долго не могут успокоиться, сон беспокойный в преодолении препятствий настойчивы, но нетерпеливы. Любят общаться со сверстниками. Легко адаптируются. С ними нужно быть требовательными и терпеливыми.

Медлительные дети: они спокойные, уравновешенные, сдержанные. Чувства таких детей - глубокие, они испытывают глубокую привязанность. Просыпаются веселыми, разговаривают спокойно, неторопливо. К новой обстановке привыкают медленно, с незнакомыми ведут себя скованно, молчат. Любое дело может выполнить не отвлекаясь, предпочитает медленный темп работы. У таких детей нужно воспитывать активность, любознательность, инициативность. Если ребенок все делает медленно, нужно запастись терпением, не раздражаться. Чувствительные, ранимые дети: таким детям нужно соблюдать режим дня, к ребенку обращаться с чуткостью, доброжелательным тоном, доверять его силам и возможностям. У таких детей нужно воспитывать веру в свои силы, самостоятельность, общительность. Таких детей нельзя пугать, нужно учить преодолевать страх: если боится спать в темноте - пусть горит ночник. Если по-доброму относится к ранимому ребенку, появится уверенность. При не правильном подходе к таким детям у них может развиваться замкнутость, склонность к внутренним переживаниям.

Шаг № 9. Как облегчить привыкание к детскому саду.

В первые дни будьте вместе с ребенком некоторое время. Когда малыш попадает в детский сад ему очень тяжело привыкнуть к тому, что мамы нет рядом. Малыш тяжело переносит разлуку, расставание с мамой ведь меняется привычный уклад его жизни. Поэтому в первые дни, при поступлении ребенка в детский сад, мама может заходить в группу вместе с ним, посидеть вместе с ним, побудить к общению и играм с другими детьми. А вечером необходимо обсуждать впечатления прожитого дня, делая акцент на позитивные моменты.

Шаг № 10. Приводите ребенка на полдня.

Первое время в детском саду ребенок должен проводить по несколько часов. Это нужно для того, чтобы привычный режим жизни не менялся так резко. Длительность пребывания увеличивается постепенно. Но обязательно учитывать индивидуальные особенности детей.

Шаг № 11. Пригласите друзей из детского сада домой.

Для того чтобы ваш ребенок был уверенным в себе, общительным и дружелюбным человеком, с самого детства надо приучать его к общению с ровесниками. Приглашайте к себе домой из группы детей. Так ребенок быстрее и легче будет приспосабливаться к жизни в детском саду. Приглашать детей можно на день рождения или просто « на пирог ». Пусть дети приходят в гости со своими игрушками. Приглашать желательно не больше двух, трех детей. Это окажет положительное влияние не только на вашего ребенка, но и на его друзей.

Список литературы:

1. Алексеева Е.Е. «Психологические проблемы детей дошкольного возраста». Е.Е.Алексеева. - Речь, 2006. - 224с.
2. Алябьева Е.А. «Психогимнастика в детском саду». - М., 2005.
3. Вагутина Н.Д. «Ребенок поступает в детский сад». - М., 1993.
4. Венгер Л.А. «Психолог в детском саду». - М. 1995.
5. «Возрастные особенности психического развития детей» под ред. Дубровина И.В. и Лисина М.И. - М. 1982.
6. Галанов А.С. «Игры, которые лечат». - М. 2001.
7. Галанов А.С. «Психическое и физическое развитие ребенка от одного года до трёх лет. Пособие для работников ДОУ и родителей». - М. 2002.
8. Гурковська Т. «Новачок у дитячому садку». Дошкільня. Шкільний світ. - Київ. Шкільний світ. 2008.
9. Дитячий садок №347. - Київ, 2006.

10. Захаров А.И. «Как предупредить отклонения в поведении ребёнка». - М. Просвещение, 1997.
11. Ивушкина Н.А. «49 простых правил. Как подготовить ребёнка к детскому саду?». - М. Эксмо, 2007.
12. Истратова О.Н. «Практикум детской психокоррекции (игры, упражнения, техники)». - Ростов-на-Дону, Феникс, 2007.
13. Калинина Р.Р. «Тренинг развития личности дошкольника». - Санкт-Петербург, Речь, 2004.
14. Некрасовы Заряна и Нина. «Перестаньте детей воспитывать - помогите им расти». - София, 2008.
15. «Практичний психолог у дошкільному закладі» під ред. Покроєва Л.Д. - Харків, 2004.
16. Психолог №№ 25, 26, 2004. /Спецвипуск. «Все про адаптацію». - Шкільний світ. Київ. Мушинський В.П. «Особливості адаптації дітей до умов дитячого закладу».
17. Психолог, 2008. «Адаптація малюка в дитячому садку». Л. Опанасенко, м.Гадяч.
18. Севастьянова Е.О. «Дружная семейка» программа адаптации детей к ДОУ. - М., Сфера, 2005.

Проблеми діагностики та корекції раннього дитячого аутизму

Тарасова Тетяна Миколаївна, практичний психолог-методист

СДНЗ № 21 м. Дніпродзержинська

Працюючи протягом багатьох років з дітьми, що мають психофізичні вади, в тому числі різні ступені розумової відсталості, намагалася використовувати різноманітні форми роботи, методи і прийоми для досягнення психокорекційних завдань у ході відновлювального процесу.

Комплексне використання різних методів і прийомів дозволяє досягти певного прогресу, як у загальному розвитку розумово відсталих дітей, так і у відновленні втрачених функцій нервової системи.

Досвід показує, що з низки відхилень розумового розвитку особливе місце займає ранній дитячий аутизм (РДА) або, як його називають численні фахівці, синдром Каннера.

Робота з дітьми, що мають діагноз РДА ускладнюється тим, що наразі бракує матеріалів наукових досліджень з даного питання, і, як наслідок, відчувається брак практичних рекомендацій з розв'язання проблем та пошуку шляхів подолання характерних ознак аутизму.

Аутичні діти потребують особливого відношення, особливих підходів, прийомів під час проведення корекційно - відновлювальної роботи.

Одним із таких цікавих методів роботи виявили себе так звані секвенції (у перекладі з латинської означає „послідовність“). Складаючи конспекти секвенцій, враховувала необхідність послідовного та планомірного розвитку різних сторін пізнавальної сфери дитини, починаючи з основних процесів та найпростіших завдань, з поступовим переходом до більш складних.

Накопичений та апробований у практичній роботі матеріал дає змогу узагальнити досвід роботи з теми „Сучасні проблеми психологічної корекції особистісного розвитку дітей з раннім дитячим аутизмом“.

Слід зазначити, що корекційно - відновлювальний процес у роботі з дітьми РДА дуже тривалий і потребує використання нетрадиційних методик, крім того, виникає серйозна проблема: **особливості навчання аутичної дитини у школі**, тому що більшість таких дітей, маючи певні природні здібності, потрапляють до загальноосвітніх шкіл, де, на перших порах, у них не виникає особливих проблем. Проблеми з'являються, коли дитина переходить до середньої шкільної ланки, адже у програму навчання вводяться нові предмети, для засвоєння яких необхідне логічне мислення та поступове розширення орієнтувань у навколишньому.

Таким чином, враховуючи, що за результатами сучасних психологічних досліджень кількість дітей з РДА збільшується у геометричній прогресії, проблема психологічного та соціального розвитку аутичних дітей набуває більшої гостроти і потребує поглибленого вивчення та пошуку нових форм і методів роботи.

Діагностика і корекція раннього дитячого аутизму

Аутизм - крайня форма психологічного відчуження, яка виражається у відході дитини від контактів з оточуючою дійсністю і заглибленні у світ власних переживань.

Аутизм (від грецького – “сам”) - означає крайні форми порушення контактів, відхід від реальності у світ власних переживань" (Психологічний словник). Цей термін уперше ввів швейцарський психіатр і психолог Є. Блей ер, він позначає цілий комплекс психічних і поведінкових розладів. Ранній дитячий аутизм (РДА) в 1943 році був визначений як окремий клінічний синдром Л.Каннером. Сучасна наука розглядає аутизм як викривлення психічного розвитку, обумовлене біологічною дефіцитарністю ЦНС дитини.

Три основні області, у яких аутизм виявляється особливо яскраво:

- мова і комунікація;

- соціальна взаємодія;
- уява, емоційна сфера.

Як основні симптоми аутизму виділяють:

- труднощі у спілкуванні та соціалізації;
- нездатність до встановлення емоційних зв'язків;
- порушення мовного розвитку;
- побічні реакції на сенсорні подразники;
- стереотипність поведінки.

Однак, слід зазначити, що для аутизму характерний аномальний розвиток усіх областей психіки: інтелектуальної й емоційної сфер, сприйняття, моторики, уваги, пам'яті, мови.

Для більш точної діагностики синдрому Канн ера, слід чітко знати його ознаки.

Ознаки раннього дитячого аутизму:

- **Мутизм** - (відсутність мовлення). Голосові реакції цих дітей рідкісні і мають в основному ауто стимуляторний характер (мичання, цмокання язиком, тощо). Зрідка вони здатні за матір'ю, на її прохання повторити окремі склади, які іноді позначають ціле слово, але виражають свої бажання переважно жестом або криком;

- **поведінкові стереотипи:** поведінка вичерпується ауто стимуляціями (возити машинку і дивитися на колеса, як вони крутяться; відчиняти і зачиняти двері; вертити щось у руках, трясти ними і спостерігати за їх відображенням на гладкій полірованій поверхні, тощо);

- **значне посилення тривоги** при зміні оточення, тривалому переїзді, вторгненні в звичні заняття дитини сторонніх;

- **симбіотичний характер зв'язку з матір'ю:** дитина може гостро реагувати на досить тривалу (протягом кількох днів) відсутність матері повним аутизмом, посиленням рухових стереотипів, енурезом. Сама дитина не прагне тактильного контакту з матір'ю, не переносить (або не довго терпить) її ласки, не шукає захисту в матері у тривожній, небезпечній ситуації, а схильна в цьому випадку заглиблюватися в ауто стимуляцію.

- **переважання зниженого настрою**, періодичні агресивні спалахи, коли дитина відштовхує матір або інших дорослих, б'ючи їх по обличчю або ногами по ногах;

- **погляд "крізь об'єкт"**, уникання візуального контакту з очима іншої людини;

- **запізніле формування навичок самообслуговування:** користування ложкою, утримання чашки, одягання, тощо.

Основні причини аутизму:

- спадкова схильність до шизофренії, її початкова стадія;
- органічна патологія мозку (вроджений токсоплазмоз, сифіліс, інтоксикація свинцем та ін.), вроджені дефекти обміну речовин, порушення діяльності ендокринної системи;

- емоційна деривація - нестача теплих, любовних стосунків з людьми, нехтування дитини близькими людьми; наявність хронічної психотравмуючої ситуації, викликані порушення ефективного зв'язку дитини з матір'ю, її холодністю, деспотичним притисканням, яке паралізує емоційну сферу та активність дитини;

- порушення внутрішньоутробного розвитку і хвороби раннього дитинства, що виснажують дитину;

- мозкові дисфункції і порушення біохімічного обміну.

Проблеми терапії та корекції РДА

Медикаментозна терапія РДА характеризується тими ж закономірностями, що і терапія інших психічних порушень в дитячому віці:

1) спрямованість на ліквідацію продуктивних психопатологічних розладів.

2) спрямованість на підйом психічного тону, особливо необхідного для психолого-педагогічної корекції.

Не дивлячись на певні успіхи медикаментозної терапії за рубежом і у вітчизняній дитячій психіатрії стверджується необхідність поєднань медикаментозного лікування з психотерапією. Успіхи останніх років у вивченні психологічної структури особистості аутичної дитини сприяли інтенсифікації пошуку методів психолого-педагогічної корекції. Ці методи активно розробляються в країнах Західної Європи і Америки, а останніми роками і в нашій країні.

Сучасна психокорекційна допомога дітям з РДА центрує увагу на помилках взаємодії з дитиною на стадії дитячого життя, і направлена на структурування взаємодії психотерапії самої матері,

навчання її підходу до дитини, що дозволяє їй знов, цього разу правильно, «пройти» етапи емоційного розвитку, починаючи від дитячого віку.

Останнім часом велике значення надається створенню індивідуальних програм, що враховують як психічні особливості самої дитини, так і специфіку його сім'ї.

Інший психокорекційний підхід направлений на подолання окремих порушень: сприйняття, активації уваги, мови, інтелектуальної діяльності. Така корекція у дітей дошкільного віку здійснюється в основному процесі гри, а у школярів - в процесі навчання. Рекомендується дозоване введення аутичної дитини в невелику групу здорових дітей [5, 10, 12 і ін.].

Недостатня ефективність медичної терапії значною мірою пов'язана з тим, що патогенез порушення залишається невідомим.

Психологічна допомога дітям з РДА

Одною з головних задач психолога є допомога дитині з РДА адаптуватися до колективу з перспективою подальшої соціалізації. Заходи в цьому напрямку повинні реалізуватися комплексно (з активною участю дефектологів, логопедів, педагогів та батьків) на фоні медикаментозного лікування, яке призначено психіатром. Робота всіх спеціалістів повинна бути взаємопов'язаною та визначена в індивідуальній програмі розвитку дитини.

Педагоги і психологи спільними зусиллями домагаються загальної мети: допомогти дитині адаптуватися до дитячого садка та школи. Разом вони виробляють індивідуальну програму розвитку дитини. Педагог ставить конкретні освітні задачі, а психолог, спираючись на загальні закономірності розвитку дітей-аутистів, допомагає вирішувати виникаючі проблеми. У процесі спостереження за дитиною вихователь або учитель можуть проконсультуватися з психологом з виникаючих питань. Наприклад: "Як допомогти дитині позбутися страхів?", "Як реагувати педагогу на спалахи агресії і самоагресії?"

У зв'язку з симптоматикою РДА педагогам та психологам необхідно залучити дитину в спільну діяльність, чому буде сприяти використання різноманітних форм взаємодії з аутичною дитиною через збагачення її емоційного та інтелектуального досвіду.

Для того, щоб зрозуміти, з чого почати корекційну роботу, необхідно визначити ведучий напрямок: розвиток мови, навичок соціальної взаємодії, уяви тощо. У свою чергу, вибір напрямку залежатиме від потреб конкретної дитини. В одному випадку необхідно в першу чергу навчити її навичкам самообслуговування, в іншому - знизити рівень тривожності, провести роботу з зняття страхів, налагодження первинного контакту, створення позитивного емоційного клімату і комфортної психологічної атмосфери для занять.

Запорука успіху в роботі з аутичними дітьми - *гнучкість поведінки, вміння вчасно зорієнтуватися та перебудувати заняття*. Тому на перших етапах недоцільно чітко структурувати їх хід. Основна увага повинна бути приділена створенню емоційно комфортної атмосфери. Важливо враховувати навіть такі моменти, як постійність у часі занять та одязі спеціаліста, це допоможе дитині звикнути до нього.

Якщо дитина не приймає інструкцій і правил, що їй пропонуються, ні в якому разі не можна нав'язувати їх насильно. Потрібно придивитися до того, що і як хоче робити вона сама, підігрівати її, зайнятися тим, що їй цікаво. Це допоможе налагодити з дитиною контакт.

На перших етапах роботи з аутичними дітьми рекомендується пропонувати їм ігри з твердою послідовністю дій і чіткими правилами. Для закріплення навичок кожна гру варто програти не один десяток разів, тоді вона може стати свого роду ритуалом, що так люблять діти даної категорії. Під час гри дорослий повинен постійно проговорювати свої дії і дії дитини, чітко позначаючи словами усе, що відбувається з ними. При цьому педагога не повинно бентежити те, що дитина не виявляє жодного інтересу до слів. Не треба впадати у відчай: багаторазове повторення однієї і тієї ж гри, тих самих слів принесе свої плоди - дитина зможе включитися в загальну діяльність.

Напрямки корекційної роботи з дітьми з РДА

Лютова О.К., Моніна Г.Б. пропонують проводити корекційну роботу за такими основними напрямками:

1. Розвиток відчуттів та сприйняття, зорово-моторної координації.
2. Розвиток навичок самообслуговування.
3. Розвиток мови та комунікативних здібностей.

Розвиток відчуттів та сприйняття зорово-моторної координації

Для того, щоб робота з аутичною дитиною виявилась більш ефективною, бажано починати її з розвитку психічних процесів, особливо відчуттів та цілісного сприйняття. Особливу увагу при цьому

слід приділити *розвитку тактильного, зорово-тактильного, кінестетичного сприйняття*. В іграх "Чарівний мішечок", "Вгадай предмет" та ін. описані конкретні прийоми роботи у цьому напрямку. Якщо у дитини низька мотивація до занять, то на перших порах дорослий може використовувати такий прийом: брати руку дитини та спрямовувати її, наприклад, обводити пальчиком дитини геометричні фігури, контури об'ємних та намальованих предметів, при цьому чітко та багаторазово повторюючи їх назви. Корисно запропонувати дітям складати головоломки (на дотик, із заплученими очима), мозаїки, "Рамки Монтессорі".

Якщо цілісне сприйняття у дитини достатньо розвинуте, можна проводити заняття з розвитку інших психічних функцій (увага, пам'ять, уява), в залежності від її інтелектуальних можливостей.

Розвиток *зорово-моторної координації* також необхідний в роботі з аутичними дітьми. З цією метою корисні заняття перед дзеркалом, коли дитина разом з дорослим дивиться на своє відображення та повторює за дорослим назви частин тіла. З цією метою корисно розмістити в груповій кімнаті кілька дзеркал на рівні очей дитини. Час від часу дорослий може привертати увагу дитини до її зображення.

Аутичні діти люблять малювати на своєму тілі. Подібне малювання допомагає дитині усвідомити власне тіло, його частини та сприяє розвитку тактильних відчуттів. Для того, щоб краще усвідомити своє тіло аутичній дитині допоможе вправа: поклавши дитину на великий аркуш паперу, дорослий обводить контур її тіла, а потім разом, називаючи вголос частини тіла і предмети одягу, зафарбовують цей контур. Малюючи окрему частину тіла, дорослий або просто називає її, або веде з нею діалог (гра "Розмова з тілом"). Крім цього, корисні такі ігри, як "Фізкультурники", "Покатай ляльку", "Покажи ніс" та ін.

З аутичними дітьми необхідно займатися фізичними вправами, тому що подібні заняття допомагають їм краще почувати своє тіло, сприяють поліпшенню координації рухів.

Розвиток навичок самообслуговування

У зв'язку з тим, що для аутичних дітей характерні зниження або відсутність мотивації до виконання певних дій (одягання, прибирання речей), важливо встановити з дитиною довірливі стосунки. Зрозумівши, що дорослі приймають її такою, як вона є, дитина впевниться у власній безпеці, та, можливо, піде на контакт. Дитина з РДА постійно потребує візуальної підтримки, тому при відпрацьовуванні навичок самообслуговування слід використовувати оперативні картки. Так, схему, що відбиває потрібну послідовність дій дитини при зборах на прогулянку, можна намалювати на шафці. Корисні такі ігри, як «Малюнки, що розмовляють» та ін.

Розвиток мови та комунікативних здібностей

Розвиток мови дитини здійснюється з врахуванням групи РДА. Так, займаючись з дитиною 1-ої групи, дорослому необхідно особливо чітко промовляти всі слова, при цьому звернути увагу на ті з них, які дитина намагається вимовити. Називаючи предмети, необхідно їх показувати.

При роботі з дітьми 2-ої групи необхідно посилювати їх мовленнєву активність. Спочатку в мові можна використовувати прості фрази: «Візьми цукерку», потім поступово додавати нові слова: «Візьми зі столу цукерку», «Візьми з письмового столу цукерку» тощо. Заняття повинні проходити в довірливій атмосфері. При навчанні дитини читанню слід використовувати метод глобального читання. Дитині пропонують не окремі букви, а одразу ціле слово, написане крупно та чітко, яке підкріплюється наочним зображенням.

Дітей 3-ої групи потрібно вчити діалогічній мові. На перших етапах дорослий в більшій мірі слухає дитину, потім починає задавати питання. Пізніше дитині пропонується продовжити розповідь, казку або історію. При цьому важливо емоційно підтримувати дитину, не переривати її та вислуховувати до кінця.

Мова дітей 4-ої групи, як правило, розвивається значно краще, ніж в попередніх. Але робота з такими дітьми потребує також уваги дорослих. Необхідно викликати у дитини впевненість, не піддавати сказане нею постійній критиці.

У кожному випадку, незалежно від групи аутизму, з дітьми потрібно як можна більше говорити, а заняття краще проводити у формі гри.

Розвиток комунікативних здібностей також необхідно проводити в ігровій формі. Дітям корисно грати в такі ігри, як «Рукавички», «Друзки на річці», «Мінялки іграшок», «Створюємо мультфільми» тощо.

Дітям з аутизмом властиві безцільні монотонні рухи, розгойдування. Відвернути їх від стереотипного ритму можна, використовуючи емоційно насичені ритмічні ігри і танцювальні рухи.

Малювання фарбами (пензликами, штампами й особливо пальцями) допомагає дітям зняти зайву м'язову напругу. З цією метою корисна також робота з піском, глиною, пшоном, водою.

Список використаної літератури:

1. Адаптація дитини до школи / Упоряд.: С.Максименко, К.Максименко, О.Главник - К.: Мікрос-СВС, 2003. (Психол. інструментарій).
2. Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Психологическая помощь при нарушениях раннего эмоционального развития: Методическое пособие / Е.Р.Баенская, М.М.Либлинг. - М.: Издательство 23кзамен», 2004.
3. Карпенко З.С. Експресивна психотехніка для дітей.-К, 1997.
4. Косарева Г. Синдром раннього дитячого аутизму. Особливості мовленнєвого розвитку.// Дефектолог. - 2008, №5.
5. Лютова Е.К., Моница Г.Б. Тренінг з ефективного взаємодія з дітьми.- Спб.,2000.
6. Марінушкіна О.Є. Порадник практичного психолога / О.Є.Марінушкіна, Ю.О.Замазій. - Х.: Вид.група «Основа», 2007, с.П7.
7. Психологический словарь / Под ред. В.П.Зинченко, Б.Г.Мещерякова.-М.,1997.
8. Скрипник Т. Дитина з синдромом раннього дитячого аутизму в школі.// Дефектолог. - 2008, №2.
9. Спиваковская А.Я. Психотерапия: игра, детство, семья. Том 1. -ООО Апрель Прессе, ЗАО Изд-во ЗКСМО-Пресс, 2000.
- 10.Чуб Н.В. Довідник для батьків дошкільників. Психологія дитини від А до Я -Х.: Веста, 2007.
- 11 .Широкова Г.А., Жадько Е.Г. Практикум детского психолога / Серия «Психологический практикум».- Ростов н/Д: Фенікс, 2005.

